

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

A rókalyukak vonalába értek, de nem álltak rémült fülelők és összekötők a lyukak előtt, orosz bakák nyüzsögtek az árkokban. Sűrű sorokban rajzoltak, fönt a mellvédeken hasaltak, guggoltak, céloztak és lőttek egészen szokatlan, ellenkező irányba: a gazdasági pont felé. Furcsa volt arra gondolni, hogy most Fridek főhadnagyra és a hadapródokra lönek, azokra, akik hiába növesztették a hosszú szakáilakat, nem fogják egyelőre otthon megmutatni. Nem lesz kifogás az ebéd ellen, ma nem lesz sértődés az ánizsos likőr miatt. Fridek sem törődik már a datolyás májjal. A százados nem veszekszik vele, hogy fehér asztalnál zavarja. Most a hosszú köpenyes emberek és a Csutor fia céloznak egymásra. Ott, előtte céloznak egymásra.

A két orosz kísérő megállt. Haptákba vágták magukat, és felordítottak a mellvédre. Fönt hátrafordult a jelentésre egy orosz tiszt. Az arca egészen poros volt, és ő is hordott az oldalán térképet, revolvert, mint a mieink. Tábori látszó volt a kezében, mint nekünk. Hátrafordult a tiszt, rájuk nézett szomorúan és kelletlenül, mintha felébresztették volna. Az egyik kísérő megint jelentett. A tiszt bólintott, és egyenesen ránézett. Úgy érezte, hogy neki is mondania kell valamit. Sapkájához emelte a kezét és tisztelgett. De a tiszt még mindig nézett rá. Zavartan a gallérjához nyúlt. Az ing gallérja, tábori szokás szerint, rá volt borítva a blúz gallérjára. Felemelte a gallért, és mutatta a ragyogó új hadapródi rangját. A tiszt onnan felülről megint bólintott. Onnan fentről, a halál kis kapujából bajtársiasan bólintott, és udvariasan, szívesen ő is sapkájához emelte a kezét. Aztán visszafordult. Éppen hogy bocsánatot nem kért, amiért most nem ér rá, és sajnos nem foglalkozhat a vendéggel. Ne vegye rossz néven. A kísérő katonáknak valamit mondott. Úgy látszott, valami utasítást ad nekik. És megint tisztelgett, majd fordult visszafelé.

A tiszt mellett ekkor egy katona hátranézett, egyenesen rájuk, akik szepegeve álltak a mellvéd alatt. Az orosz katona elkez

dett ordítani. Véres arcán fekete foltok voltak, zilált volt a haja, mely nagy csomóban bukott ki a sapkája alól. Ordított, rázta az öklét, szitkozódott, hadonászott a puskájával. Egyszerre feléjük fordította a puskája csövét, célba vette őt vérben forgó szemével. Láta a puska csövén a kis fekete lyukat.

Felhördült. Nem értette, mint mond az orosz katona, de érezte, hogy valami rettenetes készül. Ahogy a puskát ráfogta, ahogy egyenesen fogta, és ahogy bele lehetett látni a sötét kis lyukba, ez felbőszítette.

Ő is ordítani kezdett. Ő sem értette a katonát, mégis látta, mit akar, őt sem érti a katona, mégis tudnia kell, mit válaszol.

Ő is ordítani kezdett:

– Te piszok! Te gazember! Te aljas bitang! Most, mikor nincs nálam fegyver! Most, amikor fogoly vagyok!

Elfutotta a düh, egy rántással feltépte a blúzá, kidüllesztette a mellét és döngötte.

– Ide lőj, te bitang! Ide lőj, te gazember, ide lőj, te kutya!... A tiszt fönn a mellvéden szomorúan, higgadtan nyúlt a revolveréhez, és a katonájára fogta.

– Andrej...

A katona hirtelen lehiggadt, leeresztette a puskát. Elfordította felőle, visszafordult a mellvéden. Előre, Fridek felé tartotta a puskát.

Az orosz tiszt megint tisztelgett. És most már nem nézett hátra többé. Ő meg begombolkozott, és felizgulva, kipirulva ment tovább az orosz bakákkal.

Most egy géppuskás századoshoz vitték, akinek hosszú szakálla volt. Itt megnyugodott. Az oroszok azt mondták a jelentkezésben hogy: kapitán. Tehát mégis kapitányt jelentett az orosz szó. Nem a fejét veszik le. A kapitány nem is akart velük szóba állni. Szaporán tüzelt a géppuskával, és csak integetett nekik bosszúsan. Egy hirtelen pillantást mégis dobott nekik, ezt a tekintetet elfogta. Az ing gallérját megint felemelte. Mutatta a szép arany meg sárga pántokat a három gyémántos csillaggal. A kapi

tány egy pillanatra felugrott a géppuska mellől, mind a két kezével megrázta a kezeit, és intett, hogy csak menjek hátrább. Mutatta az embereknek, hogy merre vigyék őt és a másik három foglyot.

Egy keskeny futóárokban mentek hátrafelé. Ketten is alig fértek egymás mellett. Orosz katonák rohantak velük szemközt, siettek ki az első vonalba. Szorosan a futóárok falához húzódott, még a hasát is behúzta, hogy kényelmesen mehessen az ellenség. Ezek már nem törődtek velük. Furesca elszántság és kelletlen szorongás rítt le az arcukról.

Szokatlan szag volt az árkokban. Savanykás szag. Nyers bagariaszag. Más szag, mint a saját lövészárkokban. Ennek a legénységnek más szaga volt, mint a saját legénységnek.

Nem csoda, hogy a hangyák megismerik az ellenség útját a szagáról. A másfajta hangyának is más szaga van. Hogy csodálkoznak ezen emberek, ha könyvben olvassák...

Most ezek mennek Fridek ellen. Meg a százados ellen. Meg Répás ellen. Meg Csutor fia ellen. Meg akarják ölni Csutor fiát. Az a cingár vezeti őket, aki elől ment. Lehet, hogy a cingár egy óra múlva ordítani fog, hogy ide lőj, te bitang, ha ráfogják a puskát. Hogy is gondolta ezt az a katona? Lovagiatlan és korlátolt ember lehet. Már tudniillik... elvégre egy parasztember is lehet lovagias, lehet józan, lehet humánus. Lehet okos is. Tudhatná, hogy neki... Igen, neki nem szabad hátra löni... Neki előre kell löni... Nem a szegény fogolyra kell löni. Hanem? A szegény Répásra kell löni? A szegény szakállas hadapródokra kell löni? ...Hát ha ez a szabály... Ez a szabály... De voltaképpen...

Hanem a tiszt mindjárt látta, mit akar. Hamar ráfogta a revolvert és lefegyverezte. Ráfogta a revolvert, mint ő tette ma reggel. Ő is a saját emberre fogta a revolvert. Ez is szabály? Az. Fegyelem. Fegyelem nélkül nincs háború. De voltaképpen...

Bandukoltak a futóárokban, és arra gondolt, hogy most már mégiscsak menni fog az öregasszony a távirattal a Vécsey erdőn keresztül. Fridek jelenteni fogja, hogy eltűnt, a százados tovább

jelenti Kun úrnak, onnan már gépírással megy tovább, és szombaton már a körúton lesz nyomtatásban a veszteséglistán. Meghaltak, eltűntek és megsebesültek. Ő az eltűntek között lesz. A hozzátartozóknak biztosan táviratozni fognak, hogy eltűnt. Megy az asszony az erdőn keresztül, és megáll a Deákné kocsmájánál a Pusztahegy alatt. Mesélni fogja, hogy viszi a táviratot. Pénteken fog érkezni a távirat. Apa felteszi a cvikkert. Szegény felesége, hogy kétségbe lesz esve! Szegény mama, hogy fog fájni a szíve! Hogy fog fájni szegény, szegény mamának, hogy azt mondta, őt nem félti. Rángani fog az arca, és hullani fog a könny a szeméből. Eszébe fog jutni, hogy behívta őt a szobába, és azt mondta neki: téged nem féltetek, te kiismered magad... Te vissza fogsz jönni... És aztán majd írni fog, hogy elfogták, akkor mindenki örülni fog, és szegény mamának mégiscsak igaza lesz. Hogy lehetett ezt előre tudni?

Hát nem jött keresztül a mezőn, ahol csak úgy cuppogott a mocsár a gránátoktól? Nem jött keresztül az ellenséges vonalon? Nem emelték rá a puskát, mielőtt elfogták? Nem fogta rá a puskáját a dühös orosz katona a lövészárookban? Nem zizegett, füttyült felette és körülötte a halál? Hogy tudta az édesanyja, hogy mindebből sértetlenül fog szabadulni? Hogy lehetett ezt tudni? És most... Most már olyan biztos, hogy megmenekült? Hogy lehet azt tudni? Hogy lehet tudni, hogy mi vár rá? Hátha még csak most...

Az egyik katona már vagy egy negyedórája kiment a futóárokából. Ott ment kívül a védőárkon, és most hirtelen megint visszaugrott az árokba. Boldogan vigyorgott, és mutatta a lábát. A térde alatt megsebesült a lábikráján, annak örült olyan nagyon. Bicegve és ragyogva ment velük tovább. De velük mi lesz? Hátha csak most...

Legalább másfél órája mentek.

Tüzelő ütegek mellett haladtak el, már trénnel is találkoztak. Most egy kedves kis forrás mellett állottak. Távolabb egy ponyvasátor körül némi tolongást láttak. Ez a ponyvasátor egy kis dom

bocskán volt, ide tartottak. Felmentek a dombocskára. Egy szakállas orosz tiszt fogadta őket. Barátságosan kezet fogtak, beszélgetni szeretett volna vele az orosz. Németül se tudott a tiszt, nem lehetett vele beszélni. Többször és ismételten megrázták egymás kezét.

Valami eszébe jutott. A kenyértáskájában maradt néhány tábla csokoládé, és a borotvája társaságában fél liter szilvórium. Jó gréci szilvórium, ezt az édesapja küldte Pestre a feleségével. A szilvóriumot kivette, és odanyújtotta az orosz tisztnek. Az kivette a dugót, szagolta, aztán visszanyújtotta neki.

Persze. Meg kell kóstolni, megmutatni, hogy nem méreg. Persze.

Hatalmasat kortyintott, de az orosz tiszt elkapta a szájáról, és boldog mosollyal emelte az ég felé.

Ömlött a jó öreg gréci szilvórium a zöldes üvegből, és szapora, vidám kotyogással siklott az orosz tiszt torkán lefelé. Kotyogott a jó öreg gréci szilvórium a cár tisztjének kezében a végtelen Szarmata síkság küszöbén...

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Jót húzott az orosz tiszt a szilvóriumos üvegből, aztán melegen megrázta a kezét. Intett neki, hogy vesse le az ingét. Ezt nem értette. A tiszt mutatta neki a gallérját, jelekkel mutatta, hogy vesse le az ingét.

Nem értette, nem tudta elképzelni, miért kell neki levetnie, mit akar tőle az orosz, talán nem elég neki a szilvórium, az ingét is el akarja venni?

Levette, az orosz tiszt odaadta egy emberének, és magyarázott neki valamint. Az bólogatott a fejével, és úgy látszott, azt mondja, rendben van.

Kellemetlen pillanatok voltak, de az orosz veregette a vállát, s mosolyogva integetett neki, nyugtatta, nem lesz semmi baj. Integetett a kezével, hogy csak üljön nyugodtan.

Ült nyugodtan, néhány puskalövésnyire az irtózatosságtól, ült nyugodtan az idegen országban, az idegen dombon, a Szarmata síkság szélén, néhány tábla csokoládéval a kenyértarisznyájában meg a borotvájával a zsebében, ült ingujjban a doktori diplomájával az ellenség földjén, távol a zöld halmoktól, melyek fölött fehéren int még ilyenkor a Mike-hegy az Avasban, ült nyugodtan, és az asszony meg a gyerek, a hazai udvar meg a napsütés a kútnál villant fel előtte, meg mintha a házuk előtt a pataokban pünkösdre pendelyeket sulykolnának...

Az orosz tiszt bement a sátorba, és hozta vissza az ingét, boldogan mutatta neki a gallért.

A tiszt zászlósi rangot varratott a gallérjára. Már nem csak az arany stráf és nem csak egy csillag volt a galléron. Az orosz tiszt előléptette.

Mutatni kellett, hogy köszöni az előléptetést, mutatni, hogy örül. Biztosan berúgott a tiszt, hogy ilyen vicceket csinál. Megártott neki a szilvórium. Mit tehet?

Azután még egyszer kezelt vele a tiszt, embereket adott melléje, és azoknak megmondta, hogy merre vigyék.

Csakhogy megszabadult ettől a részeg embertől! Alig várta, hogy ellépjenek onnan, ez még ki tudja, miket csinált volna. Hallott róla, hogy vannak olyanok, akik játszanak az emberrel, mikor berúgnak, és egy ilyen részeg, mit lehet tudni, a végén...

Most már valami rendesebb helyre érkeztek, egy ház mellé. Egész csomó saját ember volt itt, más ezredekéből, más csapatokból. Nem ismert egyet sem közülük. Úgy látszott, azokat is ma fogták el. Szótlanul ültek nagy és rendetlen összevisszaságban a földön, és komoran, borúsan tekintettek maguk elé. Keresett tisztet közöttük, de legfeljebb egy szakaszvezető vagy egy őrmester akadt.

Végre valami magasabb rangú orosz katonához vezették, aki egy kis asztalkát hozatott ki a házból egy nagy fa alá. A kis asztalt fehér abrosszal terítették le. Addigra érkezett egy tolmács is, aki németül kérdezgette a nevét, meg hogy melyik csapatban volt, melyik ezredben, ki volt a parancsnok. A többivel nem törődtek, csak őt faggatták. Hogy mondja el részletesen, hol került fogságba. Egy térképet tettek elébe, azon kellett megmutatnia. Ő is ezt a térképet használta odakint, megmutatta pontosan. Még egy kis érdeklődést is érzett, mikor az ujját húzta a mappán. Itt jött, itt van a dorongút, ezen át... itt... igen... itt... ma reggel...

Azt mondta a tolmács, aki tört németiséggel beszélt, hogy egyelőre elég, most üljön le valahová, majd ha szükség lesz rá, szólítani fogják.

Odaült a fa alá a földre, a fejét a fatörzshöz támasztotta. Nagyon fáradtnak érezte magát. Jóformán esteledett, és tegnap óta talpon volt. A tolmács visszajött, elébe állott, beszélgetni kezdett vele. Először hazudozott, azt mondta, hogy évekig dolgozott Pesten mint hotelportás, onnan tud olyan jól németül. Azt mondta, hogy tulajdonképpen kém volt, de nem vették észre, nagyon ügyesen viselkedett Pesten, senki sem sejtett semmit.

Dühös lett a tolmácsra, mit hazudozik itt, hogy évekig volt Pesten, mikor egy szót sem ért magyarul. Azt kérdezte tőle, milyen hotel van a New York kávéházzal szemben. Ha évekig volt

hotelportás Pesten, tudnia kell. A tolmács zavartan hallgatott. Azt mondta, erre már nem tud visszaemlékezni, a Hotel Wien, nem?...

De aztán szaporán másról kezdett beszélni, azt mondta, ez hál' istennek a döntő győzelem. Most már vége lesz a háborúnak, Bruszilov elfoglalta az egész frontot, majd holnap meg fogja látni, hogy be van fejezve a háború, még csak a törökökkel lesz egy kis formalitás, a központi hatalmakat Bruszilov a mai napon teljesen megverte...

Vitatkozni kezdett a tolmáccsal. Azt mondta neki gúnyosan, azt hiszi, mi nem tudjuk, hogy Kut el Amara elesett?

A tolmács összeráncolta a homlokát, azt kérdezte, mi esett el?

– Kut el Amara. Die Russen kämpfen umsonst...¹

A tolmács nevetett, azt mondta, nem hinné, hogy ez a Kut el Amara dolog igaz legyen. De látszott rajta, hogy se Pesten nem volt, se a Kut el Amara dolgot nem ismeri.

Kellemetlen volt a tolmácsnak a Kut el Amara téma. Másról kezdett beszélni. Azt mondta, nagyon jó dolga lesz, nem kell félni. Ne tartson semmitől, a cári birodalom nagyon jól bánik a foglyokkal, bár Németország nem érdemli meg. Náluk minden fogolynak jó dolga van, különösen a tiszteknek. A tiszték fizetést kapnak, ötven rubelt havonta. Bőven elég. Szerencséje, hogy már tiszt. Látszik a gallérján, nagyon új, látszik, hogy nem régen tiszt.

– Ismeri a rangokat?

Hogyne ismerné. Fehér csontcsillag, az nem tiszt. Sárga stráf három csillaggal, az se tiszt. Arany stráf sárga stráffal és három csillaggal, az vitás. Most van eldöntés alatt Moszkvában, hogy az ilyen rang tiszt-e vagy sem. De arany stráf csillaggal, az tiszt. Azt tisztnek veszik ők is, annak jár az ötven rubel, és annak nem kell dolgoznia.

...Megdobbant a szíve. Hát mégse volt részeg az orosz, mikor előléptette.

Fizetett a szilvóriumért.

Előléptette, hogy ne legyen vita, hogy kapjon ötven rubelt havonta. Meg hogy ne kelljen dolgoznia...

A tolmácsot elhívták, de csakhamar visszajött, és fulladozva mondta neki, hogy valami nagy baj van, együtt ül a haditörvénytörők, oda kell menni.

Bevittek a házba, ahol egy hevenyészett patkó alakú asztalnál csakugyan ott ült egy csomó orosz tiszt. Az elnök elé állították, és a tolmács azt mondta, hogy felelnie kell. Bizonyos gazságok történtek, azért kell neki felelnie, mert ő a legmagasabb rangú az itteni foglyok között.

Egy történetet mutattak neki, és gúnyosan azt kérdezték tőle, ismeri-e ezt a történetet? Van-e tudomása arról, hogy ilyenekkel lőnek, de nem változtat a sorsán, ha nincs is tudomása róla.

Kezébe adták a történetet. Nézte, forgatta.

– Mi baj van ezzel a történettel?

– Az ezredes úr azt kérdi, miért van a történet acélja körülreszelve? Ez nem gyári reszelés, ezt a bakák magánszorgalomból csinálták, bosszút lihegő és embertelen tisztjeik parancsára. Hogy mernek dumdum lövegekkel lőni? Mikor azt nemzetközi egyezmény tiltja.

Valamit hallott róla, hogy az ilyen bereszelt történetek nagyon csúnya sebeket ejtenek, de most hallotta először, hogy ez a dumdum. Nem is látott ilyet soha.

Az orosz ezredes ordított, és azt kérdezte, ez a keresztényiesség, ez a lovagiasság? Ne is merjen védekezni, ezt a tisztiek csináltatták, és most lakolni fog a gazságért.

Kivitték a ház elé, de most már két szuronyos katona között várta a sorsát. A tolmács is nagyon fel volt háborodva. Utánajött, mert ő sem lehetett bent a tanácskozáson. Utánajött, és azt mondta, nem tételezte volna fel, hogy ilyen embertelenségre képesek. Gyalázat.

Behívták.

Az ezredes még egyszer megkérdezte tőle, rendszeresen csi

nálják-e a fronton ezeket a gálád töltényeket, magasabb parancsra készülnek-e? Esetleg még változtathat a sorsán. Megmenekül a szégyenteljes akasztástól, tiszthez illően föbe lövik. Valljon be mindent.

Azt mondta, most lát először dumdum golyót, nem is tudta eddig, hogy mi az, azt se tudta, hogy így kell csinálni, azt hitte, csak az a dumdum, amelyik robban, nem tud ilyen parancsról. Engedjék meg, hogy megkérdezze a katonáktól, engedjék meg, hogy szóljon pár szót a katonákhoz.

Megint kivitték. Tompa és ólmos fáradtsággal nézett szét, és beszélni kezdett. Kísértetiesen meredt előtte a nagy fa, melyre fel fogják kötni, és belül búcsúzott a pataktól, amelyben most a kisfia pacskol, és fásultan kezdte:

– Katonák, engem fel fognak most akasztani, mert találtak valamelyikőtöknl a motozaskor egy golyót, amelyik be volt reszelve. Most már nem lehet tudni, hogy kinél találták, de ezért engem fognak felakasztani. Nem kell megmondani, hogy kinél volt a golyó, már úgysis mindegy, legfeljebb azt is mellém akasztják... De hát ki mondta nektek, hogy reszeljétek be a töltényeket?

Egy baka lomhán megmozdult, és közelebb jött. Tisztelgett és jelentette:

– Zászlós úr, alázatosan jelentem, az a töltény az enyém volt...

– Miért mondtad meg, te szerencsétlen, ki kérdezte tőled...

– Miért ne mondanám meg? Én magam reszeltem be, hogy könnyebben ki lehessen húzni az acélt. A puskaport kivettem, és a túlsó vége a golyónak füttyülőnek van megcsinálva, azért reszeltem be. Én csináltam belőle füttyülőt...

Éledő reménnyel ment vissza a hadbírótság szobájába, és kérte a töltényt.

Kihúzta az acélt a rézburokból, megfordította, belefűjt, mire az acélsíp élesen és diadalmasan visszhangozta a szobában nyomorult és veszendő kis élete reményét.

Az ezredes mosolygott, s megértette az egészet. Látta, hogy nem gonoszság, hanem játék. Hozzálépett, barátságosan megveregette a vállát. Kezet is fogott vele.

Azt mondta, a tiszt urat méltatlanul gyanúsították, jutalmul ma éjszaka bent aludhat a szobában.

HUSZONHARMADIK FEJEZET

Mikor azt mondta az orosz ezredes, hogy bent aludhat a szobában, egyszerre ráterült a két napnak és egy éjszakának minden izgalma, fáradtsága. A szemei hallatlan zsibbadással csukódtak le, és mikorra a padlóra roskadt, már mélyen aludt. Arra ébredt, hogy irgalmatlanul rázzák. Azt hitte, csak pár pillanatig feküdt így aléltan, de az egész éjszakát így tölthette, mert már reggel volt, és a nap sütött.

Ki kellett menni a szobából.

Kint a szabadban a hadifoglyok beláthatatlan tömege nyüzsgött. Most már tisztek is voltak közöttük, és a tegnapi letargiát valami furcsa élénkség váltotta fel. Orosz altisztek motozták, vizsgálták a hadifoglyokat. Elvették a tisztektől a fényképezőgépeket, tépdesték a papírokat és rózsaszínű táborigapokat, amiket a bakák zsebében találtak. Találomra csinálták az egész motozást, mert rengeteg fogoly volt, nem lehetett mindenkit megvizsgálni.

Le kellett vetni a csizmákat, benyúltak a csizmák szárába, kigomboltatták a blúzokat, belenyúltak az ing alá. Egy orosz katona odajött hozzá, mutatta, hogy nyissa ki a száját. Kinyitotta gyáván, az orosz belenyúlt a szennyes kezével, és érezte a nyelvén a hideg, tisztátalan ujjakat. Az aranyfogat rángatta az orosz, de erre elkapta a fejét, és ordítani kezdett. Az orosz elszaladt, tisztek jöttek, akik megszüntették a kobozást és zsákmányolást. De akkor már majd mindenkitől elvettek valamit. Eleséget, takarókat, borotvákat és a kis tasakokat, amikben az ing alatt a pénzüket tartották.

A tisztek lovas kozákokat rendeltek melléjük, és hosszú dárdás lovasok döfködtek feléjük, a kétméteres hegyes dárdákkal terelték őket. Elvesztette maga mellől a három társát, akikkel fogságba esett, ismeretlen tömegbe préselődött, így indultak hatalmas áradatban, megfélemlítve, bukdácsolva a kozákok ordítása, a kancsukák suhogtatása és a hosszú dárdák között.

Egyetlen kívánsága volt: szeretett volna a tömeg szélén lenni

ni, hogy ne lépjen senkinek a sarkára, hogy neki se lépjenek a sarkára, és ne érezze a tömeg közepén az embertelen büzt. De a szélsők erősen tartották a pozíciókat, és a belsők is szorították. Azonkívül egy hadnagy sodródott melléje, akinek az egyik szeme be volt kötve, a másik szeme pedig alig nyílt. Erőlködött, hogy kinyissa a szabad szemét, és melléje állott. Lányi hadnagy vagyok, engedd meg, kérlek, hogy rád támaszkodjam, félig meg vagyok vakulva, ezt mondta a hadnagy, majd karon fogta és rátámaszkodott. Vonult a rengeteg ember, senki nem tudta, hogy hová mennek, senki nem ismerte sem a vidéket, sem az utat, sem a célt. Vitte a karján bukdácsolva, kínlódva a hadnagyot, vánszorgott vele rettenetes erőlködéssel. Eszébe jutott: ilyenféle példákat tanul az ember az iskolában, efféle szamaritánusi cselekedetről emlékeznek az iskolakönyvek, és ha az iskolában a padban vagy otthon az ágyban olvassa az esetet, valószínűleg lekicsinylőleg mosolyog az ember. Nagy dolog, a sebesült a bajtársát támogatja. Nagy dolog, és legyint az ember a kezével.

Voltaképpen ő sem tesz egyebet, és mégis milyen kínos, milyen hallatlan erőfeszítés, meg kell örülni a fáradtságtól, nem bírja már cipelni ezt a vak bajtársat, együtt fognak lezuhanni, és eltapossák őket, akik utánuk jönnek.

Lógott a karján, a mellén s a vállán az irtózatosságot terhelő teher, a szórt hadnagy. Próbált kifelé nyomulni a sorból, legalább a szélén menjen, legalább levegőhöz jusson, legalább egy kicsit szabadabban tudja vonszolni, de kegyetlenül visszaszorították és ráfordultak, hogy ne tolakodjon, ne döfködjön, maradjon békén.

Izzadság, verítékszag, facsaró bűz örvénylett körülöttük. A hatalmas Szarmata síkságon sem tudott szétszállani, hanem ideszorult minden lélegzetelállító sűrű szag erre a sávra, ahol a foglyok meneteltek.

Mentek, és a torkuk kezdett kiszáradni, mentek, gépiesen tették egymás elé a lábaikat, mentek, és végeszakadatlanul tárult eléjük a hatalmas út. A nap csillogtatta a kis tócsákat a mezőn, és szomjúság gyötörte őket. Ezt sem tudta soha, hogy mi az:

szomjazni. Vagy ahogy a regényekben áll meg a bibliai mesékben: szomjúhozni, ezt sem tudta eddig, micsoda. Elmúlik minden undor, elmúlik minden kényesség, az ember vágyva és epedve néz a hínáros pocsolyára, úgy érzi, hogy a mennybe szállana egyenesen, ha lehasalhatna mellé.

Délben a kozákok megállították a menetet.

A tolmács kihirdette, hogy aki inni mer a keréknyomból vagy a pocsolyákból, azt azonnal lelövik. Aki iszik, az tífuszt kap.

Guggoltak, térdeltek, ültek a porban, és sóváran nézték a keréknyomban a vizet, epedve nézték a zöld hínáros pocsolyákat.

Azt mondta Lányinak, hogy van csokoládéja, egyenek egy kis csokoládét.

Lányi rátette a kezét a szájára, súgta neki, hogy ne beszéljen.

– Másnak is van ennivalója. Olyan is van, akinek víz van a kulacsában. Nem látod, hogy senki nem mer hozzányúlni a másik miatt...

Ott ült tehát a kijevi országúton, csokoládé volt a kenyérszákjában, de nem merte kivenni a többi éhes miatt. A szamaritánus nem meri kivenni a kenyérszákból a csokoládét, mert más is éhes. És vannak olyanok is, akiknek víz van a kulacsukban, de azok sem merik kivenni.

Ott ülnek, reszketnek, dideregnek az éhségtől, farkasszemet néznek egymással, és irigykedve, féltékenyen lesik egymás moccanását, nem mer senki hozzányúlni sem ételhez, sem italhoz, nem mernek egymástól sem enni, sem inni. Talán halál fia, aki megmutatja, hogy van egy darab kenyere. Ott ültek, és még a lázasok, még a betegek sem kaphattak egy korty vizet. Akiknek volt valamijük, azok közömbös arccal leplezték, nehogy felfedezze valaki. Ott ültek, és halálosan gyűlölték egymást, szerettek volna valami távoli erdő magányában rárohanni a csokoládéra, falni és lecsurgó nyállal csámcsogni hozzá. Kidülledt szemmel méregették egymást, s mint valami veszedelmes bomba égette őket a rejtett eleség meg a kulacs víz.

A pihenésből még fáradtabban állottak fel. De csakhamar megint aléltnak, gépiesen meneteltek tovább, és Lányi hadnagy rettenetes súlya megint irtóztató erővel nyomta. Úgy érezte, hogy leszakad az az oldala, ahol Lányi csüngött rajta.

– Kérlek, cseréljünk helyet, gyere a bal oldalamra.

Erőfeszítések és kísérletezések után végre valahogy átkerült Lányi a másik oldalára, s akkor, pár pillanatnyi megkönnyebbülés után, még kibírhatatlanabbnak érezte a terhet. Most már szerette volna visszacserélni Lányit a másik oldalára, melyet már jóformán érzéketlenné gyúrt a hadnagy teste, de ez nagyon is veszedelmes, merész kísérlet lett volna.

Menni kellett, mert hátulról a sarkára léptek, a lábikrájára léptek szöges bakancsokkal, ha lassított vagy egy lépést eltévesztett.

Ha messziről valami kis falu látszott, akkor reménykedni kezdtek, azt hitték, oda tartanak. Vonszolták magukat, a faluhoz értek, majd elhagyták a pár házat meg a hagymatetejű kis fatemplomot, és menni kellett tovább kialudt életreménnyel. Minden fában, minden csőszkunyhóban a reményeik várát látták, úgy közeledtek egy dombhoz, egy elhagyott magtárhoz, mintha a szent falak intenének.

Szakadatlanul tartott a szótlan és csendes mars, a sír biztosságával és kérlelhetetlenségével.

Késő délután csendesen azt kérdezte Lányitól a dermedt erőfeszítésben:

– Hogy sebesültél meg a szemeden?

– Megvertek.

– Ki vert meg? Mikor vertek meg?

– Mikor elvették a géppuskát. A géppuskásokra nagyon haragusznak.

– Nekik is van géppuskájuk. Miért haragusznak?

– Mindegy. A géppuskásokra haragusznak. A Krisztinkovich...

Ismerted a Krisztinkovichot?

– Nem ismertem.

– Nahát, a Krisztinkovich volt velem, és az volt a szerencsém, hogy még mozgott, amikor belelőttek. A Krisztinkovich még mozgott, és az orosz nagyon dühös lett, mind belelőtte a revolveréből a töltényeket. Addig lőtt, amíg ki nem fogyott a tölténye, és akkor nekem jött. Az volt a szerencsém, hogy csak úgy üres revolverrel, már nem maradt idő tölteni. Elkezdett fejbe vagdosni. Addig vágta a fejembe a revolvert, amíg elestem. De aztán nem emlékszem, mi volt, csak tudom, hogy elvittek az oroszok hátra. Az volt a szerencsém, hogy a Krisztinkovich még mozgott. És az is szerencsém volt, hogy nem vakultam meg. Azt hiszem, mind a két szemem megmaradt. Az egyikem már kezdek látni. Téged hogy fogtak el?

– Sehogy... Nem volt semmi különös...

– A rókalyukban voltál?

– Nem.

– Mert többnyire a rókalyukból terelték össze az embereket. Micsoda marhaság volt az a rókalyuk! Különben, ha ez nincs... De hát... Hát az ember úgyse ért ehhez... Ki tudja, hogy kellett volna...

Este lett, s messziről szilárd és biztos kis lángok ragyogtak. Hamar híre terjedt, hogy ott a cél. Erőre kapva, erőltetve mentek. A kis fénypontok felé meneteltek, óra telt óra után, és mintha semmit sem közeledtek volna.

Még mindig messze ragyogtak a kis fények. Hosszú idő múlva, amikor a legkevésbé várták, egyszerre csak hirtelen ott voltak a kis fények mellett. Tényleg villanylámpák voltak. Egy nagy deszkabarakk kapuján égtek a villanylámpák.

Akik oroszul tudtak, továbbították a parancsot. A deszkabarakkban orosz tiszték vannak. Oda nem szabad bemenni. Kint fognak éjszakázni a mezőn. Ott helyben leültek az elerőtlenedett emberek a félig még nedves földre, és egymásra hajtották a fejüket.

Mintha lekaszálták volna őket, úgy kerültek el kuszá rendekben és fürtökben.

Valami sötét tömeget látott az emberraj szélén. Gondolta, hogy valami szekér. Akármi, odafekszik.

Közelebb ment, és akkor látta, hogy egy félig beomlott kemence van a mezőn. A szája még megvolt, a teteje is félig. Lehajolt és belenyúlt. Még hamu is volt benne.

Hívta Lányit, és barátsággal megosztotta vele a beomlott kemencét. Befeküdtek a kemencébe, és elnyúltak az isteni hamuban.

R eggel, mikor az alvás kéje eloszlott, és kikecmeregtek a beomlott kemencéből, egy kis undorral néztek egymásra. Piszkosak, rondák és éhesek voltak. Inkább megalázó érzés volt, mint fájdalmas.

– Nem tudom, hogy van ez – kezdte Lányi –, most büszkéknek kellene lennünk... Szenvedünk a közért és nem magunk miatt vagyunk éhesek, nem magunk miatt vagyunk sárosak. Magasztos célok érdekében feküdtem a hamuban, és képem egy közös nagy eszme miatt füstös, véres, és mégis ez valahogy... ez a fetregés... mintha ki volna az ember átkozva... ki volna közösítve ...

Rázták és porolták a ruháikat, minden szeméreméretük eltűnt, meztelenre vetkőzve álltak a rengeteg ember között, úgy próbáltak tisztálkodni. A többiek közül is sokan meztelenre vetkőzve egy kicsit kirázták a ruháikat, ingüket. Mikor újból felhúzták: a ruha, az ing hűvössége a tisztaság valami kis illúzióját hozta. A ruha és az ing fülledtsége mintha szűnt volna valamit.

Délig újabb és újabb csapatok érkeztek, s tízezerszámra állottak már a mezőn. Sehol semmi intézkedés. A fabarakban fényes vállszalagú orosz tisztek sűrögtek, de velük senki nem törődött. Kozák lovasok nyargalták körül a tábort, és annyi volt minden parancs, hogy a kozák őrszemeken túl nem szabad elhagyni a helyet.

Sóvárogva néztek az országút felé, ahol egy szekéreszéken kis orosz fiú hasalt, és álmosan a lovakra ütött.

Egy-egy repülőgép berregett a levegőben, fönna báránfelhők alatt, s a messi falu mellett libák legelésztek.

– Ezek már orosz libák...

Déltájban megint ordítani kezdtek a kozákok. Hadonásztak a kétméteres pikákkal, döfködtek feléjük. Terelték őket megint, elindították a tömeget. Lányi azt mondta, hogy lehetnek legalább tízezen.

– Képzelem, odahaza mit mond a Höfer...²

Ismét az országútra vezették őket, és alig tíz percnyi gyaloglás után vasúti pálya mellé érkeztek.

– Tényleg – kiabált Lányi –, nézd csak, tényleg szélesebb, mint a mi vágányunk...

Hát szélesebb. Ámbár, ha az ember nem vasutas, ha az ember nem ért a vasúthoz, fel sem tűnik, hogy szélesebb. Itt is bokrok vannak a pálya szélén, itt is telegráfpóznák állnak a vasút mentén. A kertekben száradó ruha lóg, és nem is látszik, hogy másképp volnának szabva. A falukban kis boltok mellett jöttek el, legfeljebb itt nem a Franckot hirdetik a plakátok. Itt más árulja a magot, nem a Mauthner, de itt is kis polcok vannak, maszatos gyerekek szaladgálnak, és fehérnépek kíváncsiskodnak a kerítések mellett. Ők is kútra mennek vízért, legfeljebb nem Julcsának hívják őket...

Mit kell azért úgy kiabálni, hogy a vágányok szélesebbek.

A fűzfának itt is keskeny levele van, és a fű itt is hűvös és zöld...

Benyomták őket egy vagonba. Azt mondták, hogy csak pár óráig utaznak, aztán célhoz érnek. Senki nem mondta, miféle célhoz, és nem volt sok magyarázat. Azt mondta Lányi, hogy megismerkedett egy bizonyos Szivacsekkel, aki tud oroszul, ezt nem szabad szem elől téveszteni.

– Honnan tud Szivacsek oroszul?

– Felvidékre való. Nyitra mellé.

– A Felvidéken tudnak oroszul?

– Tótul tudnak, és az hasonlít az oroszhoz.

Érdekes, soha nem hallotta, hogy a tót hasonlít az oroszhoz. Tudniillik... persze... szlávok... de hogy most a Szivacsek... milyen szerencsés...

Szivacsek hozzájuk szállt be, és megígérte, hogy velük marad. Szivacseknek nagyezüst lógott a mellén, és még jobban iri

gyelte. Nem elég, hogy tud oroszul, még ilyen kitüntetések is van. Őt is előterjesztették kizárásra, annak most vége.

Lányi magyarázta Szivacseknek, hogy történt az a dolog a géppuskával meg a revolverrel. Tegnap még egészen meg volt dagadva, és alig látott, mára kitisztult. Azt mondta Lányi, hogy az egész dologról jegyzőkönyvet kell felvenni, és ők ketten mint tisztok igazolják, hogy mikor találkoztak, megvolt a sebesülése, a szeme be volt dagadva, nem látott... Szivacsek is igazolhatja egész miigodtan, mert bár most már lát mind a két szemével, de a helye megvan.

Szivacsek komolyan bólogatott, de ő nem értette. Megkérdezte, mire kell ez az egész jegyzőkönyv?

Lányi magyarázta neki, hogy majd ha visszatérnek a hadifogságból, mindenkinek igazolnia kell magát, hogy nem viselkedett gyáván, ezért kell a jegyzőkönyv. Aztán reméli, hogy legalább a signum laudist megkapja, és reméli, hogy ezt még a fogságba is utána küldik, mert ennyi legalább jár. Persze, csak ha nem kerülnek hamarosan haza a fogságból. A jegyzőkönyvre azonban mindenesetre szükség van. Két tiszt aláírása éppen elég bizonyíték.

– Hadd jegyezzem csak fel a neveteket, az ezredet és a rangokat...

Lányi noteszt vett ki, őt pedig egyszerre hallatlan szorongás fogta el. A kijeji pályán szaladt a vonat, soktornyú templomok tűntek fel a láthatáron, orosz katonák bámészkodtak rájuk a sorompóknál, egy fegyveres ember vigyáz ott az ajtóban, hogy meg ne szökjenek, ismeretlen sors felé robogott velük a marhakupé, és szorongást érzett, hogy Lányi a rangját említette. Most mi iesz? Melyik rangját mondja be? Amit az orosz tisztól kapott? Szép kis igazolás lesz odahaza...

– A rangom kérlek... azzal nem tudom... még nem érkezett meg...

– Az nem baj, ha parancsban volt...

– Nem volt parancsban...

– Hát akkor nem értem. Hogy van ez nálatok?...

Nem lehetett magyarázkodni, különösen Szivacsek előtt nem. Kelletlenül akadozva és balsejtésekkel diktálta:

– Zászlós...

Lányi megígértette velük, hogy Kijevben majd összejönnek, és ha kész lesz a jegyzőkönyv, aláírják.

Egy nagy folyót láttak, és a folyó túlsó oldalán, a lejtőn gyönyörű város képe bontakozott ki.

Kijev... Kijev... Kijevi csata...

Megint zenélt és cincogott benne valami halk melódia rég nem látott könyvekről, egy kijevi rézmetszetről, a kijevi csatáról...

A vonat azonban elkanyarodott, nem ment a városba. Egy hatalmas fenyőerdő szélén állt meg, óriási barakktábor mellett, ahol már hasonló tépott társaság nyüzsgött.

– Ez Darnyica...

A felvilágosítást megint Szivacsek adta. Néhány napig itt maradnak, aztán majd elosztják őket. Elküldik a foglyokat a végső állomásra – így mondta Szivacsek.

Néhány kőépület is volt, oda a tiszték mennek, a barakkokba a legénység.

Céltalanul ödögött a darnyicai fenyvesben, amely olyan képet mutatott, mint egy züllött vurstli. Lárma, ordítás, nyüzsgő és heverő emberek a földön, ételmaradékok és piszok a túlevelű fák alatt, szennyes emberek és szennyes kavarodás.

A hatalmas barakkok deszkákból voltak, és ezeket félig a földbe építették. Bement az egyikbe. Három sor polc egymáson, azt mondták, ez a fekvőhely. Itt fekszik a legénységi állomány éjszaka, de csak úgy van hely mindenkinek, ha szorosan egymás mellé húzódnak. Mint a szivarok. Így fekszenek egymás mellett, de aki nem jön idejében, az nem is kap helyet. Aludhat kint. Ámbár sokan vannak, akik inkább alusznak kint a szabad ég alatt, mert nem lehet kibírni itt a nehéz levegőt, és azonfelül egészségesebb is kint a homokban, nem lehet férget kapni, se betegséget.

Az egyik barakk előtt nagy forgalmat látott. Oda is bement. A barakkban két borotvált képű ember sürgött egy kis tűzhely előtt. Rengeteg ember tolongott ott, és ordítva lökdösődtek. Megtudta, hogy két színészember itt lacikonyhát csinált, és palacsintát meg valami húst sütnek. Azt árulják a foglyoknak.

– Kik ezek? Oroszok?

– Dehogyan oroszok. Fővárosi színművészek. Nem ismeri őket? Az egyik Sárossy úr, a Király Színházról... Pestiek.

Kijev mellett, egy Darnyica nevű fenyőerdőben, Sárossy úr a Királyból feltúrt ingujjakkal izzadt a tűzhely mellett, és kunsztokat csinált a palacsintasütővel.

Feldobta a levegőbe a palacsintát, úgy forgatta meg. Körötte éhesen vigyorogtak a lucki áttörés hajótöröttjei, és a Dnyeper nevű folyóról idehallatszott egy hajó túlkölése.

Egy álzászlós, akinek nem jött parancsban az előléptetése, szorosan egy hadnagy mellett állt, aki a hazai igazoltatása miatt drukkolt, és a New York kávéház mellett a nagy kirakatban transzparansek dobtak világgá nagyhangú híreket, az Avasban valaki mezítláb trappolt a hajnali vonathoz, és egy kis újdondász Budára szaladt valami kéménytűz miatt, és Moszkvában egy vállrojtos tábornok azt indítványozta, hogy az óriási hadifogolytömeget látványosságként sétáltassák végig a Tverszkaján, és Verdun mellett egy kocsmáros lopott tehenet vett, és Elzászban egy német vonakodott hadikölcsönt jegyezni, és új divatcikkék érkeztek a Petőfi utcába, és egy repülőgép lezuhant Kol-Malin felett, és valami írásokat talált egy orosz tüzér a rokitnöi mocsár szélén, és egy őrnagy valahol azt mondta, már múlik a reumám, és az ezredes telefonált, hogy kitartani az utolsó emberig, és Beregi hadnagy az őrmesterbe lő, mert felesel, és peches családapák önfelédten nézik, ahogy Sárossy Kijev mellett a palacsintával kunsztozik...

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET

Visszabotorkált a barakkbeli látványosságtól a kőépületbe, a tisztek szállására. Itt is lárma és kavargás, ismerkedés s nyüzsgés fogadta. Többen teáztak, tisztálkodtak, de egy ezredest tiszteletteljes embergyűrű vett körül. Még nem volt semmi rend, még vegyesen zsbongtak, de egy magasabb rangú körül udvar csoportosult. Itt halkabban beszélgettek, és figyelmesen hallgatták a beszélőt. Szemrehányóan néztek fel egy fekete zászlósra, aki káromkodott, mert már nem kapott meleg vizet.

Óvatosan közelebb lopakodott, és ágaskodva figyelte, miről van szó. A falak mellett széles, alacsony fapadok voltak, itt ült egy ezredes, és magyarázott.

Azt mondta, nem lehet mindenért a cseheket hibáztatni. Nem lehet ráfogni, hogy azért történt a nagy áttörés, mert a csehek megadták magukat a szárnyon. Százezreket fogtak el, de ez mind a hadvezetőség túlságos humanizmusára vezethető vissza. Védeni akarták az emberanyagot, azért készültek a rókalyukak, és a támadás pillanatában mindenki ezekben volt. Azt mondta az ezredes, nem akar kritikát gyakorolni a hadvezetőség felett, de ez a túlságos gondoskodás megbosszulta magát. Ő maga ellenőrizni volt az első vonalban, akkor kezdődött a pergőtűz, és már nem tudott visszamenni, ezért maradt ott a lyukban. Szintén úgy került fogságba, hogy egy orosz küldött fehér zsebkendővel a kezében megjelent a rókalyukban, és tudomásukra hozta, hogy el vannak fogva. Nem adták meg magukat, de ellenállni nem lehetett, mert a rókalyukak szájánál egy orosz géppuska állott. Ezt katonai nyelven nem hívják megadásnak, ez lemondás a hiábavaló ellenállásról. A jegyzőkönyvet is így fogja csinálni, azt mondta az ezredes. Hadi tapasztalatairól majd otthon beszámol, de mindenesetre a rókalyukak intézménye ellen fog nyilatkozni. Azt mondta végül az ezredes, megnyugtató, hogy a tömeges elfogás nem legyőzés eredménye. Szomorú volna, ha ennyi embert le tudtak volna fegyverezni az oroszok. Megvonták az emberektől az ellen

állás lehetőségét, tehát nem a harckészségben van a hiba, ami szomorú világot vetne a jövőre. Taktikai hibáról van szó, amit hamarosan korrigálni lehet...

Az ezredes mindig elnyújtotta és hangsúlyozta ezt a kifejezést, hogy „megvonták az ellenállás lehetőségét”. Látszott, hogy büszke erre a formulára, melyet ő talált ki, szinte kéjelegve ismételte. Úgy látszik, azt képzelte, hogy majd a hadtörténelemben megemlékeznek arról az ezredesről, aki legelőször használta ezt az elnevezést.

Az ezredes azt mondta, hogy pihenni akar, mire mindenki vigyázzállásba merevedett. Akik sapkában voltak, azok tisztelegtek, akik hajadonfővel voltak, azok meghajtották magukat, és egyszerre lépett le onnan mindenki. Az ezredes azonban azt mondta: pardon, pardon egy pillanatra, urak!

Erre mindenki visszajött, és újra megálltak. Az ezredes azt mondta, hogy kérem, urak, az adjutánsom eltűnt, szükségem van egy adjutánsra. Azonban ki kell kötnöm, hogy amennyiben az adjutánsom előkerül, úgy le lesz váltva. Vielleicht Pépey főhadnagy úr...

Pépey főhadnagy úr előlépett. Látszott, hogy boldog, hogy rá esett a választás. Mindjárt az ezredes mellé húzódott, aki tovább beszélt, és azt mondta, hogy úgy tudja, egyelőre ő a legmagasabb rangú Darnycán, így átveszi a parancsnokságot. Pépey főhadnagy úr körülnéz, hogy tényleg nincs-e magasabb rangú az elfogottak között. Holnap délután két órákor tiszti gyűlés lesz a szélső keleti barakk mögötti tiszttáson, bizonyos dolgokat kell elrendelnie. Most pedig jó éjszakát az uraknak. Pépey főhadnagy úr gondoskodjék magának is tisztiszolgáról.

Megint tisztelegtek és oszoltak. Járkált a szobákban, mind teie volt tisztekkel. Legtöbbjük zászlós volt. Az egyik szobában meglepődtek a bajtársak, amikor belépett. Észrevette, hogy varrnak. Rangokat varrnak a gallérokra a hadapródjelöltek meg a hadapródok. Itt volt a zászlósgyár. Már mindenki tudta, hogy az alsóbb rangú nem kap ötven rubelt, nem kap tiszti lágert, és mun

kára kell mennie. Bámulatos, milyen gyorsan informálódtak. Szinte úgy érezte magát ezek közt, hogy ő rangidős, ő öregebb zászlós, előbb van a ranglétrán, ő már tegnap óta zászlós.

És honnan szereztek olyan hamar bádóg teáskannát, honnan van cukor, honnan szerzik a meleg vizet? Milyen hamar elhelyezkedtek, és mennyire otthon érzik magukat! Eszébe jutott a csokoládé. Letört *egy* darabot, és megkínált vele egy ismeretlen hadnagyot. Bemutakoztak egymásnak, s kapott egy csésze teát, aber Zucker muß du geben, mondta mosolyogva a hadnagy, hogy neki kell cukrot beletenni. Dehogy, nem issza cukorral a teát, csak odahaza. Ezen mosolyogni kellett, ez egy vicc volt. Nevettek rajta, és megitta cukor nélkül. Nagyon jó volt a szomjúság ellen. Azt mondta a hadnagy, minek menne tovább, van mellette hely a deszkán, maradjon ott. Feküdjön le, ha álmos. Álmos volt, de nem tudott volna még elaludni, folyton újabb és újabb arcok tűntek fel előtte. Azt már látta, hogy itt fog aludni az osztrák hadnagy mellett, látta, hogy itt is be van vezetve a szivarrendszer, egymás mellett fognak feküdni a deszkán, de nem akart még lefeküdni. Ismerősök után kutatott a jövő-menők között. Lányit is elvesztette szem elől, Szivacsek sincs sehol, és most ez az osztrák hadnagy, úgy hívják, mint egy híres német író: Stefan Zweig. De az most nincs hadifogságban, az most azt írja odahaza, hogy botrány, nem lett volna szabad ezt a naivát leszerződtetni. Vagy nem is kritikus ez a Stefan Zweig?...

Hát őhelyette vajon ki szivarozik a Hangli előtt, helyette vajon ki bírálgatja Porzsolt Esti Levél című okosságát, ki olvassa a kedves Pesti Futárt, vajon a helyettese ugyanúgy kedveli-e dr. Hideg Edét, a helyettese vajon jól csinálja-e odahaza a dolgát a New Yorkban a rendelésnél meg a kirakatok bámulásánál, meg szorong-e úgy az állás miatt, mert az is vele jár a szabadsággal, igazság szerint annak is veritékeznie kellene az állástalanság miatt...

Azt álmodta a deszkán, hogy a felesége előtt mentegetődzik, kérlek, nem mondhattam meg az igazat, de amint látod, nincs semmi baj, amint látod, elintéztem az egészséget, hol van a gyerek?

Nem kapott feleletet, mert felköltötték. Orosz katonákat látott maga előtt, akik zseblámpákkal világítottak az alvó tisztek között.

Egy tolmács azt magyarázta, hogy néhány tisztnek velük kell menni. Egy bizottság kérdéseket fog intézni a tisztekhez. Meg- nézte az óráját, éjfél elmúlt, már aludt az egész épület, és éppen most jut eszükbe kihallgatni őket. Mit akarnak? És miért éppen őt?

Azért éppen őt, mert úgy találomra választják ki az embereket, és éppen őt választották ki, de ha nem akar, nem muszáj menni, akkor megy más.

A többiek is ébredtek, egyesek azt mondták, hogy csak az menjen, akit kényszerítenek. Ki tudja, milyen katonai titkokat akarnak kicsikarni.

Akkor mégiscsak legjobb lesz, ha ő megy, mert ő nem tud semmi katonai titkot.

Viszont a saját felsőbbiségtől nem adott engedélyt, meg kellene kérdeznie az ezredest, mi az álláspontja, illetve a parancsa.

Majd bejelenti utólag. Egyelőre elindult az orosz katonákkal, akik szuronyok között vezették be egy fényesen kivilágított földszinti terembe.

Arany vállrojtos, piros hajtókás, érdemrendes, szakállas orosz tábornokok – legalábbis tábornokoknak kellett lenniök ültek egy hatalmas asztal előtt. Csillárok lógtak a mennyezetről, káprázatos fényben ragyogtak az egyenruhák, a vállrojtok, az érdemrendek.

Halkan egy Turgenyev-regény hullámozott feléje. Tolsztoj Karenina Annájának alakjai ködlöttek elő, Dosztojevszkijből a katona Karamazov zilált alakja tűnt fel, és Puskin hárfázott a magasban: „Így éltem akkor Odesszában...”

És ha most odaállhatna és kitárná a szívét, és azt mondaná:

– Van önöknek fogalmuk arról, mélyen tisztelt nemes urak, mily meghatottsággal viseltetem én az orosz föld iránt... Pável Pavlovics tábornok úr, én ismerem Turgenyevet, ismerem Go

golt, ismerem Lermontovot, jó barátom Gorkij, és örökre elválaszthatatlan testvérem Szonya, aki elkísérte a gyilkost Szibériába... Remélem, uraim... – és mélyen meghajtja magát tisztelete és megindulása jeléül, és az orosz tisztok keblükre fogják ölelni, és a tábornok az asztalfőn meg fogja csókolni, amint az gyakorta előfordul az orosz regényekben. Hivatkozni fog Csehovra, hivatkozni fog Oblomovra... Eléjük teszi telt és boldogan vérző szívét...

– Ön tehát hajlandó egyes katonai kérdésekben felvilágosításokat adni? – kérdezte a tolmács.

Még ilyen szép álomból soha nem ébresztették fel.

– Dehogy... dehogy kérem... – dadogta. – Tiszt vagyok, kérem, a katonai esküm köt... De hogy is mondjam... nagy tisztelője vagyok az orosz irodalomnak...

– És ezt akarja elmondani?

– Voltaképpen semmit... Ezt sem... Itt olyan, mint egy Dosztojevszkij... Mint egy Tolsztoj-regényben...

A tolmács intett az egyik őrnék, aki feltűzött szuronnal közeledett feléje, és visszavezette a deszkafekvőhelyre Stefan Zweig mellé, aki már eszméletlenül horkolt.

HUSZONHATODIK FEJEZET

A szélső keleti barakk mögött mégsem volt tisztí gyűlés másnap délután. Reggel újabb tömeg érkezett, és délelőtt híre jött, hogy telve vannak a földi barakkok is, a kőépület is. Délután egy transzport elindul Moszkva felé. Moszkva, az oroszok szent városa...

Ez is jólesik, ezzel a kis mondat-madzaggal a régi emlékekhez kötni a hányatott életsajkát... Ez is csak egy mondat...

– Á, zászlós úr...

Kenéz százados úr állott előtte, ugyanaz, akinek nem volt módjában átadni a szalámit meg a friss kiflit a közbejött akadályok miatt.

A százados szigorúan mustrálta, és nyilvánvalóan gúnyosan mondta neki, hogy zászlós úr.

A pillanatnyi öröm megfagyott az arcán, önkéntelenül is összecsapta a bokáját.

– Nos, kérem – mondta a százados –, maradjon csak itt. Azonnal itt lesz Hoffmann hadnagy úr, az adjutánsom, és elővezeti önt hozzám kihallgatásra.

Várta Hoffmann hadnagy urat, aki csakhamar ott termett, szabályszerűen tisztelgett előtte, és azt mondta neki:

– Parancsom van, hogy a hadapród urat kihallgatásra elővezessem.

Úgy látszott, hogy a tartalékos Hoffmann hadnagy nem mondhatta előírásosan a formulát, mert Kenéz százados úr megállott, és fejcsóválással kíséerte Hoffmann hadnagy mondókáját, majd megjegyezte:

– Na, hadnagy úr...

Elindultak. Ő Hoffmann hadnaggal ment. Kenéz százados előttük ment pár lépéssel, és betekintett minden szobába. Nem állapodtak meg sehol, a félreeső helyekre is benézett a százados, de nem ment be sehová. Úgy látszott, valami csendesebb helyet keres, ahol nem zavarja őket senki. Kimentek az épületből, elkanya

rodtak a fenyvesben a legénységi földbarakkok felé, végre egy fenyőfa mellett megállapodtak.

Itt a százados megállt. Hoffmann hadnagy úr előlépett, és jelentette, hogy elővezette kihallgatásra a hadapródot, aztán neki tisztelegni kellett, ezt Kenéz százados fogadta. Végre megkezdődött a kihallgatás.

Pár lépésnyire tőlük nyüzsgött a szerencsétlenek rongyos, üzött csapata, felettük madarak repültek, a Dnyeperen megint túlkölt a hajó, Sárossyék felől olvasztott vaj- és pecsenyeillat szállott, a lába a cipőbe dagadva, egyhetes ingben, véres szemekkel, egy kis kenyértarisznyával az oldalán állott mereven, és megkezdődött a kihallgatás:

– Először is, ki engedte meg, hogy a zászlósi rangot viselje?

– Egy orosz tiszt engedte meg, de már nem tudom, hogy hívják. Aztán mások is felvarrták, már mindenki előlépett, még a jelöltek is...

– Csak az léphet elő, akinek megengedem a hazai jóváhagyás reményében. Az én zászlóaljamból csak az én engedelmekkel lehet előlépni. Majd erről beszélünk azután. Mi van a menázspénzzel?

– Milyen menázspénzzel?

– Hadapród úr vezette a menázst, bevásárolni volt Pesten. Mennyi maradt?

– Százados úr, alázatosan jelentem, a menázspénzt elvásároltam, és mielőtt eljöttem, elszámoltam. A maradványt odaadtam a gazdasági százados úrnak...

A százados elmerengve nézett maga elé. Elgondolkozva, mintha egyszerre kisiklott volna alóla a talaj. Mintha nem lenne célja az egész háborúnak. Aztán legyintett a kis vesszővel, ami a kezében volt.

– Leléphet, Hoffmann hadnagy úr. A hadifogságban alkalma lesz egy kis katonás viselkedést tanulni. Maga is leléphet, zászlós úr... Elég nagy számárság volt azt a pénzt visszaadni, ráért volna a háború után...

Búsan, letörve és egyszerre megöregedve szinte összeesett a százados. Megegett rajta a szíve. Hamar odament melléje, s most már szabálytalanul, pongyolán, civilesen kezdett beszélni vele.

– Százados úr, kérem, ha megengedi...

– Miről van szó, fiam?

– Százados úrnak pénz kellene?

– Persze. Azt hittem, maradt valami a menázspénzből. Elvállaltam volna, hogy hazaviszem. De hát, ha nincs.

– Menázspénz nincs. De éppen felvettem a fizetésem meg a felszerelési illetékem, én adok a százados úrnak. Lehet itt annak hasznát venni?

– Nagyon köszönöm, kedves fiam. Hogy a csudába ne lehetne hasznát venni! Nagyon jót teszel vele nekem. Írok haza, majd elküldik a családnak. Tudsz adni száz koronát?

– Hogyne. Adhatok kettőt is. Nekem van hét.

– Hát akkor te milliomos vagy. De nem kell, csak száz, mert nem akarom a családomat terhelni. Na látod, hogy mégis kibékültünk. De mi van veled, hogy soha nem jelented az előléptetésed...

– A zászlósi rangomat is hordhatom, százados úr?

– Bánom én, felőlem hordjál, amit akarsz.

Odaadta a száz koronát a kis vászonzacskóból, ami egy keskeny vászonszalagon lógott a nyakában az inge alatt, és diktálta a századosnak a családja címét, hogy hova küldje a százados felesége a száz koronát.

Barátságosan beszélgettek, de messziről meglátta Hoffmann, és szólt: – Ott megy az adjutáns, ne hívjam ide? – Hagyd a fenébe – mondta a százados. Már nem kell, csak arra kellett, hogy a kihallgatást meg tudjam tartani. Most már van száz koronám, ez elég lesz, amíg kapunk. Egy köpenyre van szükségem meg egy pokrócra.

– Lehet itt köpenyt venni? Meg pokrócot? Nekem is kellene.

– Gyere velem, majd veszel te is.

Nem látott sehol köpeny- és pokrócárusokat, pedig keresz

tül-kasul ismerte már a tábort. A százados egy földi barakk felé vezette, oda bement, és azt mondta a bakáknak:

– Köpeny meg pokróc kellene.

Egyszerre százan is rohantak a helyükre, hozták a köpenyüket meg pokrócukat. Licitálva kiabálták:

– Az enyém egészen új, százados úr, az enyém fekete, százados úr...

Kiválasztottak két köpenyt meg két pokrócot, és a százados helyette is alkudni kezdett. Tíz koronáért fejenként köpenyt is, pokrócot is kaptak.

Szorongatta a kincset, és előre élvezte: ma éjjel nem a borotva meg a csokoládé lesz a feje alatt. Nem fog fájni, pokróca lesz meg köpenye, nem a hideg fogja hajnalban felébreszteni.

– Hogy van az, százados úr, hogy a legénységnek két köpenye van?

– Miért volna nekik kettő?

– Hát, hogy az egyiket eladják.

– Egy van azoknak vagy egy se. Akinek van, az eladja. Majd kapnak Penzában vagy Moszkvában a Vörösskeresztől.

– Addig mit csinálnak?

– Amit te csináltál, meg amit én csináltam, amíg nem volt köpenyünk meg takarónk.

Persze. Egy kissé megborzongott a takaró a hóna alatt. Így hát... A pénz jogán most elvette a takarót. Az utolsó takarót húzta le...

– Olyan nagyon kell nekik a pénz?

– Hallod? Hát mit ettél ma ebédre?

– Csokoládét. Amióta elfogtak, mindig csokoládét eszem. Volt nálam egypár tábla. Tényleg, észre se vettem, hogy már napok óta csokoládén élek. Tényleg...

– Na látod! Azt hiszed, mindenki hozott magával csokoládét? Adjál egy kicsit.

A kenyértarisznyából kivette az utolsó táblát, és elfelezte a századossal. A százados remegő izgalommal harapott a csokoládéba.

– Éppen most akartam vásárolni valamit. De ez nagyon jó. Ennél nincs jobb.

Még mindig didergett a hóna alatt a köpeny meg a takaró, de egyszerre, jó meleg aljassággal arra gondolt, hogy a szegény katonának milyen jól fog esni, ha most végre zabálhat. Érezte, hogy egészen sötét és fekete ez a vigasztalódás, borzongani kellene a katona miatt, aki fel fog ébredni az éjjeli hidegben, mert nincs betakarózva, és csak Moszkvában, esetleg Penzában kap takarót meg köpenyt.

– Százados úr, kérem, biztos, hogy Moszkvában adnak nekik takarót?

– Hát, ha jut, biztosan adnak...

– És milyen messze van ide Moszkva?

– Expresszsel hamarább. Marhakupével két hét. Vagy négy... Két hét vagy négy... És csak ha jut, csak akkor kapnak takarót...

– Nem esik jól, hogy elvettem a takarót. Ámbár van, akitől az életét veszik el...

– Na látod, hogy rájössz... Mit akarsz? Háború van. Aztán csak pár napig kell kibírni. Ne félj, holnap már drága lesz a köpeny meg a takaró... Ha ugyan egyáltalán majd kapni lehet...

– Holnap drágább lesz, mint ma?

– Persze. Megtudtam, holnap már adnak kosztot. Itt is, a vonaton is. Holnap már drágán fizetted volna meg a takarót.

Egy darab kenyérért. Választania kellett a katonának, felfordul éhen, vagy ideadja egy kis ételért az utolsó takarót. A legjobb időben érkezett. Holnap már drága lesz, mert a katona nem lesz megszorulva. Szép. Kihasználta a konjunktúrát. Takarókat kellene venni spekulációra. Biztos üzlet. A bakancshamisítók is tisztességesebbek. Nem? Dehogynem. Valakinek fel kell fordulnia. Hát most neki sikerült. Meg a századosnak is sikerült. Meg a gazdaságisnak is sikerült. Annak a támadás is sikerült. Nos? Otthon dalolják, hogy gyerekarcú hadnagy.

Kenéz százados úr jóslata ezúttal nem vált be. Hatalmas moraj, lárma hallatszott a kőépület felől, és a legénység egyszerre, mint a megzavart csókasereg, a kőépületek felé hullámozott.

Híre járt, hogy ételt osztanak. Nem holnap, még ma kap mindenki enni. A kőépület előtt a vasúti vágányokon egy szerelvény állt, evés után kezdik a foglyokat szállítani. De nem holnap lesz az evés, ma lesz.

A takaróbefektetés szerencsés üzlet volt. Most már nem lehetne kapni semmi pénzért. Jól spekulált, aki takarót vett. A takaró és a köpeny: szilárd befektetés. A darnyciai piacon megszilárdultak a pokrócpiacok. Hossz³ van a pokróctőzsdén. Lehet, hogy Szacelláry a zabon nyer ma. Lehet, hogy a pesti tőzsdén is emelkednek a fegyverrészevények. Lehet, hogy valaki zab nélkül marad, mert fegyvert adott. Két baka a darnyciai erdőben köpenyt és takarót adott. Rosszul spekuláltak. Csődbe mentek. Ma este rosszul fognak aludni. Olyan is van, aki öngyilkos lesz, ha megbukik. Otthon is rosszul alszik, aki veszít.

Nagy vaskondérokban hozták az ételt. A tiszt urak fenn kapnak a kőépületben. Nekik ott tálalnak.

Letették a kondért, és egy élteőbb vöröskeresztes nővér állott kellemetes mosollyal a kondér mellett. Öblös kanál volt a kezében. Látszott rajta, hogy valami szertartást szeretne az első ételhez, amit orosz földön adnak. Látszott, hogy először szónoklatokat szeretne, ünnepélyes átadást. Mintha be akarná iktatni a központi hatalmak elfogott legénységét a kása tulajdonjogába.

Egy pillanatig áhítatos csend volt a párolgó kása mellett. Egyszerre az egyik ember lekapta a simléderes sapkáját, és mohón kimerített vele egy sapkára valót. Nem lehetett beszélni ünnepélyről, hangulatról, sorrendről. Aki ahogyan bírta, kapkodta a ká

sát. Egy ember a két csupasz markával szaladt bele, összerogyott az égési sebektől, a kása tönkreégette a kezét. Újságpapírba, zsebkendőbe, törülközőbe kapkodták. Ami kéznél volt. Arra nem volt idő, hogy a csajkáját hozza, akinek van. Pillanatok alatt ürült ki a kondér. Hoztak másodikat is, de soha nem lehetett tudni, hozzák-e a harmadikat és a negyediket is. Tépték, rugdalták, mellbe vágták egymást a bajtársak.

Vajon a tisztai kosztból maradt még?

A csokoládé után vágni kezdett a kására. Nem éhes, nem is éhes... De egy kis kása... Főtt, meleg kása...

Közeledett a kőépülethez, és a legelső kondérhoz odament.

A tisztai koszt nem is kása volt. Túrós laska. Nagy kondér túrós laska. Istenem, ha most ez juhtúróval van... Nem lehetett tudni, milyen túróval készítik Oroszországban a túrós laskát. Ha van Isten az égben, akkor ez juhtúróval van, és venni akart. Azt se tudta hirtelenében, hogyan fog venni, nem volt nála semmi eszköz, csak valahogy venni akart a túrós laskából. Egy szálás vadász udvariasan félretolta, azt kérdezte, mit akar?

– Ich möchte... a laskából... von der laska...

A vadász azt mondta zordan, hogy lehetne szeme, láthatná, hogy ebből nem vehet. Menjen más kondérhoz. Ez törzstisztai laska. Őrnagytól felfelé. Csak menjen szépen az alantas tisztak laskájához. Odébb egy házzal.

Eloldalgott az alantas laskázók felé, és sandán figyelte a rangokat. Kenéz százados már evett, hamar odaengedték a kondérokhoz. Végre megállapodott egy kondérnál, ahol csak hadapródok, zászlósok voltak. Itt is volt morgás, kapkodás, de rúgás nem volt. Szépen szalutált a kedves nővérnek, aki kedvesen kérdezte tőle, hogy mibe tegye neki a laskát.

Odatartotta a pokrócot, mondta, mutatta, hogy csak tegye rá bátran a szőrös pokrócra. A kedves nővér buktatott neki egy nagy kanállal.

Az ínye már be volt rögzítve a juhtúrós laskára, de fájdalom, a laska cukros volt, tehéntúrós volt, még mazsolák is voltak ben

ne. Két mazsolát kapott a kanál laskában. Csokoládé után jobb lett volna juhtúrós laska, de nagyon jó így is. Finom. Otthon is fog ilyen csináltatni.

Kár, hogy a „tányért” nem lehet kinyalni. A kezével lesimította a pokrócot, és körülnézett, de már akkorra szétoszlott mindenki. A kondérok és a nővérek eltűntek, a foglyok szétszéledtek. Megint mozgás kerekedett, feltűzött szuronyú katonacsapat jött.

Előbb motozás lesz, azután felülnek a vonatra. Mindenki adja oda jószántából a revolverét, a fényképezőgépét, a töltényét, ez az utolsó alkalom. Akinél még ezután is találnak, az baj. A látcsöveket is be kell szolgáltatni. Nagy lepedőket terítettek ki, abba kellett beledobni a holmikat.

A motozás a tiszteknél elmaradt, csak a legénységet motozták. A tisztek becsületszó alatt kötelesek odaadni mindent. Akinél ezután ilyesmit találnak, elsősorban is lefokozzák közlegénnyé, mert megszegte a tiszt becsületszót, s még azonfelül meg is büntetik.

Azt hitte, az egész számárság. Kinél van itt revolver? Meg fényképezőgép?

Tévedett. A lepedőkben óriási garmadába gyűlt a fényképezőgép, a tábori látcső meg a revolver. Még töltények is akadtak.

Egy kis csapat tanácskozott mellette, hogy egy revolvért meg kellene menteni...

Azt már hallotta, hogy valaki meghal a kardjáért. Ez is csak szimbólum lehet. De milyen szimbólum a revolver? Mire megmenteni a revolvért?

Estefelé végre a vagonban voltak. Persze utoljára került a vagonba, és nem tudta, kik a szomszédai, kik az utitársak, hova üljön vagy hol álljon. De itt volt Lányi is, egészen véletlenül itt volt Lányi hadnagy úr. Lányi hadnagy úr odament hozzá, azt mondta neki, hogy nagyon jó, hogy végre látja. Egész nap kereste a jegyzőkönyv miatt. Ennek a kupénak ő parancsnoka, ő a vagonparancsnok. Magával hozta Szivacseket is. Már kész a jegyzőkönyv,

csak alá kell írni. Érdeklődött illetékes helyen, a régi rangját kell aláírni. Amelyik rang a parancsban volt, az a rang nem érvényes. Majd csak az igazolás után, otthon. Ő a vagonparancsnok, és tulajdonképpen nála kellett volna jelentkezni, de nem baj. Biztosan nem tudta.

– A vagon egy jól svájfolt marhakupé – mondta a Lányi –, de az se baj.

Deszkák voltak egymás felett, ezek alsó és felső rekeszekre osztották a vagon. Itt fognak feküdni egymás mellett. Hat lent, hat fent, szemben is hat fent, hat lent. Ez huszonnégy. Hat ember őrséget tart, ezek nem alusznak. Így éppen elférnek mind a harmincan.

– Oroszok nem őriznek bennünket?

– Dehogynem, oroszok is őriznek, kettő jön minden kupéba. De saját őrség is kell, így rendelte a parancsnokság, és különben is, így mindenki alhat, az őrséget váltjuk. Mindenkire sor kerül. Hanem egy baj van.

Az volt a baj, hogy az ő rekeszében hiányzott egy deszka. Ha kinyújtózkodtak, akkor csak térdig ért az ágy. Egy deszka kellene, meg kellene hosszabbítani a rekeszt.

A szomszéd vágányon is állt egy szerelvény. Abban a legénység volt. Éppen mellettük volt a szerelvény, Lányi vagonparancsnok átszólott a legénységhez:

– Nem volna egy deszkájuk, bajtárs?

– Dehogynem. Csak nem adunk...

– Miért nem adnak?

– Jó lesz a laska után úgy is. Kása után pihenni kell.

– Nincs fegyelem az emberekben – mondta Lányi. – Hogy mernek így beszélni egy hadnaggyal?

Nem lehetett indulni, mert valami baj történt. Katonai készültség cirkált, és benézett minden kupéba. Bejöttek és alaposan körülnéztek. Azt történt, hogy egy zászlós összeveszett egy cseh katonával. Szidta, hogy megadták magukat. A cseh katona feljelentette, és most az oroszok a cseh katonával keresték a zászlóst.

A cseh katona végül is azt mondta, hogy ne keressék, nem törődik vele. Hagyják futni. Beszéltek a vagonban, hogy a cseh katona most nem mer eljönni a foglyokkal, inkább belépett a cseh légióba. Mikorára ezt beszéltek, már ment is szép csendesen a vonat. Gördült a foglyovonat Moszkva felé.

Két orosz fegyveres vigyázott rájuk. Mind a kettőnek hosszú szakálla volt. Öreg katonák lehettek, de nagyon szigorúak voltak. Nem engedték az embereket a kupéajtóhoz, pedig ablak nem volt, és olyan jólesett volna kilesni Gorkij és Gogol országára. Csak lopva bámulhatta a falukat, ahol muzsikok vannak, a kis városokat, ahol nemes urak járnak télidőn egymáshoz vendégségbe, az országutakat, ahol trojkák vágatnak az orosz regényekben, a mezőket, melyeken Vronszkij herceg gulyái legelnek, a kerteket, ahol egykor Goncsarov álmodott, a folyót, melynek partján Malva nyújtózkodik.

Nem lehetett még kinézni sem, menet közben szigorúan bezárta a két űr az ajtókat. Csak a megállóknál lehetett pár pillanatra ámulni. Szivacsok hiába kapacitálta az űröket oroszul, nem álltak vele szóba. Különösen az öregebb volt nagyon haragos.

Elnyomta az álom, és különben is már mindenki aludt. A saját őrség is aludt. Abban különbözött az őrség a többi embertől, hogy a padlón terültek el, nem a polcokon. Ő is a földön terült el, úgy látszik, egész éjjel nem volt őrségváltás, mert senki nem invitálta a polcra.

A takaróját maga alá tette, a köpennyel takarózott. Abban tévedett, hogy nem a borotvája lesz a feje alatt. A borotva volt a fejpárnája. Reggelig álmodott, és álmában derűsen beszélgetett a vezérkarral, az orosz vezérkarral, ahol végre meghallgatták, és ahol végre elmondhatta, hogy mily érdeklődéssel figyelte Iván Matvejevics esetét, hogy hogyan fejlődik Oblomowal az ügy, és szegény Olga Szergejevna't mennyire sajnálta, és hogy...

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET

Az állomásokon sokáig álltak, és szép, regényes neveket lehetett olvasni az állomások felett. Bergyicsev... Tula...

Végre izgatottan és reménykedve híresztelték, a következő állomás Moszkva. Nem lehet tudni, mit vártak Moszkvától, mindenesetre valami változásnak kell jönnie. Már fel is tűnt egy jelzőtábla. Ez volt az első kiábrándulás. A többi állomásnál fel sem tűnt, hogy orosz írással voltak a nevek. Valami idegenszerű, valami különösség volt a nevekben. Itt azonban nagyon kiábrándítóan, szinte kellemetlenül rekedten hatott, mikor elolvasta a felírást: Mockba. Persze, tudnivaló, hogy úgy kell olvasni: Moszkva, mégis olyan komikus, bántó: Mockba... Mockba. Pontosan, mintha egy frakkos úr egy női kalapban jelenne meg az esküvőn.

Tizennégy napig tartott az út, igaza volt Kenéz százados úrnak, expresszrel mindez gyorsabb. Az utolsó nap mindenesetre kedélyesebb volt. Nem volt nagy a fegyelem. Addig az örök nagyon szigorúak voltak. Nem engedték őket kiszállni, csak kíséret mellett, az ajtókat nem is lehetett nyitva tartani, csak egészen vékony sávot engedélyeztek menet közben. Éppen hogy ki lehetett kukucskálni rajta.

Az utolsó nap azonban egy kis szabadság volt. Ezt neki köszönhette a kupé. Az öregebbik katona, a szigorúbb, addig nem engedett semmit, és amellet a fiatalabbat, egy szegény muzulmánt is mindig egzecírozta.

De az utolsó nap valahogy korábban ébredt. Csak félig nyitotta ki a szemét, és akkor furcsa dolgot tapasztalt. Az öregebbik katona, a strammabb, a fegyelmezettebb is ébren volt. Óvatosan figyelt, és mikor látta, hogy mindenki, még a társa is alszik, akkor egy nehéz sóhajjal belenyúlt a kenyérzsákjába. Kivett belőle egy kis zacskót, a zacskóból... kockára tekert zsidó imaszíjakat... nagyot sóhajtott... óvatosan kémlelt, és lopva felsodorta a karjára meg a homlokára... Pár pillanatilg tartott az egész, a zsidó már

kapdosta is le a karjáról meg a homlokáról, de akkor kegyetlenül rászólt németül:

– Sie!... Jude...

Megrettent és összecsuplott az öreg. Szinte kihullott a könny a szeméből.

Elkezdte szidni. Csendesen, oktatva, fölényesen. Nem szégyelli magát? Miért volt olyan szigorú hozzájuk?

A szegény zsidó hallgatta, bűnbánattal, megtörve hallgatta. Egyszer közbe akart szólni, de akkor hangosan kiáltott:

– Schweigen!...

Ettől megijedt az orosz cár szerencsétlen öreg zsidója. Könyörgött a szemével, reszketett, nehogy megtudja valaki a titkát.

Azt mondta neki, viselkedjen tisztességesen, különben nem lesz semmi tekintélye. Ha nem viseli magát tisztességesen, megmondja, hogy zsidó. A meggyötört orosz bólintott, mentegetőzni próbált. Azt mondta halkán, szemlesütve, hogy a kolléga se engedelmeskedne neki, ha tudná. Hát még a tiszt urak. Azt hitte, mindenki megszökik, ha megtudják, és neki felelnie kell az emberekért. Ha valaki megszökik, azonnal kidobják a frontra. Így azonban talán még ellóghat pár hónapig, ha beválik, mint fogolykísérő.

Nem árulta el senkinek sem a közös titkot, de ettől kezdve a szemével dirigálta az orosz őrt. Állomásoknál kinyitatta az ajtókat, és ő maga vállalta a felelősséget, hogy nem szökik meg senki. Délben mind a két katonának gyűjtöttek egy-egy rubelt, és azt odaadta nekik. Azt mondta, ha hamarabb is ilyen rendszeren viselkedtek volna, mindennap kaptak volna egy-egy rubelt.

A két orosz katona letörve bámult ki az ajtón, sajnálták, hogy elmúlt a kereset, fájt a szívük, hogy ez már az utolsó nap, és ez a pénz örökre elveszett. Sőhajtottak, zavartan babrálták a szakállukat.

Moszkvába sem mentek be. Ott is elkanyarodott velük a vonat, mint ahogy általában egész életútjuk elkanyarodott most velük, és egy mellékvágányon vitték őket. A mellékvágány a vörös

keresztes épületek felé vezetett, ahol ki kellett szállni, pár napig itt maradnak, úgy mondták. Mikor végleg kiszálltak a vagonból, sírva és sűrű bocsánatkéréssel búcsúzott tőlük a két katona, a zsidó meg a muzulmán. Azt mondta a muzulmán, lehet, hogy soha, soha többé nem találkoznak ebben az életben.

Ömlöttek hozzá a könnyei, rázta a fejét, mintha ez valami hihetetlen, mérhetetlen nagy csapás volna.

A moszkvai tartózkodás alatt mindig az a furcsa név járt az eszében. Milyen csalódást hozott! Most minden, amit így szépen, hihetetlenül finom pókháló-vonalakkal rajzolt magának, amire mindig áhítattal vágyott: ilyen sajtóhibás, ilyen groteszk lett. Mintha egyszerre valaki az egész Moszkváról alkotott képe alá azt írta volna gonoszul: Mockba... Megpróbálta másképp olvasni. Ezt az egyet nem lehetett. Örökre és végérvényesen elvesztette Moszkvát, a szent várost...

A regényes Moszkva helyett egy kis barakkvárost kapott, ahol hadifoglyok sűrögtek, és közöttük rejtélyes vöröskeresztes nővérek mutatkoztak. Fontoskodó nők, akik lehetek az irgalom verejtékező napszámosai is, lehetek hercegnők is. Gyors iramban adtak némi ennivalót, osztottak pár fehérneműt. Azt mondták, innen már lehet írni haza. Kaptak fogoly-levelezőlapokat, amiken írni lehet.

Lányi és Szivacsek mellé egy csomó újabb ismerős sorakozott. Itt ismerkedett meg a kis Táncos fiúval.

– Hogy kerültél te fogságba, hisz még nem vagy katonaköteles?

– Tizenhét éves vagyok. Önként léptem a hadseregbe. Én is meg akartam tenni a kötelességem...

A kis Táncos minden darab fehérneműnek külön örült, és bácsinak szólított minden húszévesnél idősebb katonát. Nagyon drukolt a rangja miatt, mert ő még csak szakaszvezető volt odahaza, és többször megkérte, hogy ne árulja el.

Sajnálta, hogy ez a tiszta szívű fiú, aki azt mondja: kötelessége, ez is benne van a pakliban. Mindössze egy embert látott alan

tos sarzsival. Ez egy olyan harmincas korú ember volt, rajta nem látott semmi változást. Hadapródjelölti ranggal forgott köztük, és csodára, senki nem mondott neki semmit. Nováknak hívták ezt az embert, szerényen mosta a fehérneműjét, nem elegyedett a nagy tervekbe, valami munkán dolgozott egész nap. Ahogy csak egy kis lehetőség volt, leült, írt.

Odament hozzá, és megkérdezte:

– Mondd csak, te végig így maradsz ezzel a jelölti sarzsival?

– Így maradok.

– Hátha igaz, amit mondanak, hogy majd a legénységhez kerülsz.

– Oda kerülök, ahova dukál, de én nem csalthatok.

– Te nem? Miért éppen te nem?

– Mert én odahaza állami tisztviselő vagyok. Nagykárolyban vagyok a pénzügyigazgatóságnál, és én tudom, hogy az ilyesmit pontosan vezetik a költségvetésekben. Nem reszkírozom az állásomat...

– Azt, ami odahaza van?

– Azt. Mert ha kiderül otthon, elcsaphatnak. Ezt nem reszkírozom.

– Aztán mit írsz egész nap?

– Színdarabot.

Ugyan. Novák Sándor hadifogoly, nagykárolyi tisztviselő Mockbában színdarabot ír, és vigyáz az otthoni presztízssre, nem reszkírozza az állását.

– Itt akarod előadni a cári nemzetiben vagy a cári operában?

– Csak viccelj. Mit gondolsz, meddig maradunk hadifogságban?

Persze. Meddig maradunk hadifogságban? Erre nem is gondolt. Hát istenem, karácsonyig. Esetleg húsvétra lesz vége. És aztán majd, ahogy otthon Katinak, az öreg szakácsnőnek mesélte: lefűjják a trombitások a háborút, a lövészárkokra felrepül a fehér lobogó, felugranak a mellvédekre, és barátságosan közeledik egymás felé, szelíden kézfogásra a két rajvonat... Vagy nem így lesz?

– Hát te hogy gondolod? Te hogy gondolod, Sándor?

– Én először is úgy gondolom, hogy három évben szó nélkül kiegyezek. Aztán úgy gondolom, hogy valahol csak leülünk, aztán majd rettenetesen fogunk unatkozni. Nem lesz bór, nem lesz nő, nem lesz könyv, nem lesz szórakozás. Kaparni kell a föld alól is valamit, ha nem akarunk megbolondulni. Így gondolom. És akkor majd jövök én a gyenge sarzsimmal, és majd elolvasom a színdarabot. Meg elolvasom a regényt és az elbeszélést, amit írok. Mert azt is írok. Meg fogtok kérni, hogy csináljak valamit. Akkor én majd csinálok színházat. Betanuljuk a darabot, előadjuk, és mind örülni fogtok. Majd meglátod...

Boldog szerző. Kierőszakolja a világháborútól, hogy színre kerüljön a darabja.

– Aztán mi a címe a darabodnak?

– Doktor úr. Irta Molnár Ferenc...

– Hogyhogy? Hát nem te írtad?

– Persze, hogy nem én. Molnár írta. Nem ismered a Doktor urat? Meg aztán van egy novellám is Heltaitól. Azon most dolgozom. Emlékezetből állítom össze a darabot meg a novellát. Sietni kell, amíg friss. Hál' istennek, elég jól emlékszem mind a kettőre. Egyelőre ez van, de remélem, összeállítok még mást is...

...Messziről a Kreml tornya világított, s egyszerre egészen tisztán és üdén érezte a szent várost, a szent város határában Nóvák pénzügyi tisztviselő urat, aki lázasan dolgozik a Moszkva partján Molnár Ferenc Doktor úr című színművén és Heltai humoros novelláján. Meghatott és ünnepi pillanat volt. Nézte a pénzügyi tisztviselőt, aki nem akarja megkárosítani az államkincstárt, és a jövőendő színháza kulisszáit színezi az ismeretlen sorskapuban, az embertelen erőfeszítések hullámain...

Takaróról és köpenyről szó sem volt. Adtak két-két darab nagyon silány vászoninget és valami vékony trikót. A pénzt már az úton is elkezdték fizetni, nem tettek különbséget a rangok között, mindenki ötven rubelt kapott. Egyelőre még a hadapródjelölteket is tiszteknek számították. Saját feljebbvalóik figyelmeztették a jelölteket: vigyázzanak a pénzre, valószínűleg csak tévedésből kapták, esetleg vissza kell fizetni, valami baj ne legyen.

Szivacsek szűk baráti körben felolvasta az orosz lapokból az orosz Höfereket, és azokban óriási számok voltak. Ötvenezer tisztról, félmillió legénységi fogolyról beszéltek. Az egyszer biztos, hogy itt is nagyon sokan voltak, s igaz lehetett, amit az orosz lapok írtak. Belül, titkon örültek, és azt hitték, hogy most már vége a háborúnak, ezt a veszteséget nem lehet kiheverni. De hirtelen, mintha jóvá akarták volna tenni előbbi ösztönös gondolataikat, hangosan és dühösen fakadtak ki:

– Csak a rókalyukak... Az isten verte volna meg, aki kitalálta. Ez tett tönkre bennünket...

A magasabb rangúak törzstiszti csoportokat, századosi csoportokat tömörítettek eleinte. De aztán nem tudni miért, ezek az alakulatok kezdtek felbomlani, mintha az alsóbb rangúak között jobban érezték volna magukat. De csak órákig tartott a barátság, mert mindjárt elkezdték őket rendezni. Okvetlen kell egy parancsnok, mondták, fej nélkül nem ér az egész semmit. Meg kell egy adjutáns, meg kellenek osztagparancsnokok, okvetlen kell tartani egy osztagtiszti gyűlést. Ezek a példálózások aztán szétrobbantottak minden tömörülési kísérletet, az emberek már eloldalogtak és szétszéledtek, ha közeledett egy-egy felsőbb rangú, aki szervezni akarta őket.

Maga sem tudta hogyan, egy tiszti gyűlést mégis kifogott. Harmincan voltak egy szobában, és ide egy kellemes, de úgynevezett kemény főhadnagy került, bizonyos Koltár nevű. Ez addig

magyarázott nekik, míg elfogadták, hogy minden órában más vigyáz a holmira, meg mindig más ügyel, hogy jeleznek-e valami adományt, ismét más gondoskodik a levelezőlapokról, hogy elmenjenek. Azután bizonyos rendszer szerint fognak elhelyezkedni. Jelenteni fogják, ha valaki két óráig nem volt a szobában. Kinevezte Szivacseket hírlapolvasónak, neki kellett vigyáznia, hogy reggel szellőztessenek. A főhadnagy arra is megkérte őket, hogy szóljanak, ha valami történik. Délután már az egyikőjük jelentett, estefelé már mindenki szabályosan tisztelgett, úgy, mint odahaza, Koltár pedig ugyancsak feszesen szalutálva fogadta, és már senkit nem kért, hanem rendelkezett. Lefekvés előtt felállott az adjutáns, s elkezdte olvasni, hogy: napiparancs... Koltár már addig szervezte őket, hogy napiparancsot adott ki, amelyben az is benne volt, hogy másnap reggel pontosan kilenc órákor gyűlés lesz.

Ezúttal meg is tartották a tiszti gyűlést. Senki sem tiltakozott, senki sem furcsállotta, szabályszerűen megálltak, és csak akkor engedtek a feszes vigyázzállásból, mikor Koltár főhadnagy úr azt mondta az adjutáns létszámjelentése után, hogy tessék kényelmesen állni, uraim.

Koltár főhadnagy úr ezután beszámolt az eddigi útról, azt mondta, hogy vigyázni fog a csoport jólétére, igyekezni fog mindenről idejében értesülni, megbízhatnak benne. Ma is megtudta, hogy mindenkinek jár két font cukor, és intézkedett, hogy mindenki pontosan megkapja. Egyelőre még nem gondoskodhat kabátról meg takaróról, ezért, akinek nincs, az még túrjön. Délután háromra mindenki legyen kész, mert akkor fürdenek, ő majd gondoskodik róla, hogy mindenki hozzájuthasson a fürdőhöz. Panasz érkezett hozzá, hogy Simonyi tüzérhadapródjelölt a közös vízmedencéből úgy merített, hogy a kezét is beledugta a medencébe. Ez nem bajtársias eljárás...

Simonyi hadapródjelölt előlépett.

Magas, fekete fiatalember volt, és izgatottan, sápadtan mentegetőzött.

Koltár főhadnagy úr szigorúan mondta neki, hogy nincs joga

addig beszélni, amíg engedelmet nem kért a szólásra. Tessék engedelmet kérni rá, hogy beszéljen, hogy védje magát. Nyugodt lehet, hogy nem fogja megfosztani a védekezés lehetőségétől, de nem lehet a tiszti gyűlés parancsnokát félbeszakítani.

Simonyi még sápadtabb lett, és még izgatottabban dadogott. Mindenesetre feszes haptákba vágta magát, s engedelmet kért, hogy előadhassa védelmét. Koltár főhadnagy úr megengedte.

Erre aztán Simonyi előadta a védekezését. Elmondta, hogy az édesapja Budapesten egyetemi tanár, tehát már nevelésénél fogva is kizárt, hogy ilyesmit elkövessen. Nem dugta a kezét a közös medencébe. Mikor megtudta, hogy közös medence van, akkor, tessék megnézni, itt a kulacsa, egy madzagot kötött rá, és úgy eresztette a vízbe. Ámbár ki kell jelentenie, hogy ez is egészségtelen, és voltaképpen a kulacs éppen úgy fertőz, mint a kéz, a kulacsot se volna szabad beledugni, csapon kellene eresztetni a vizet, de mégsem dugta a kezét a vízbe.

Koltár főhadnagy azt mondta, hogy a maga részéről tudomásul veszi Simonyi hadapródkjelölt úr védekezését, szeretné, ha a tiszti gyűlés is megelégedne a magyarázattal, s nem firtatná tovább. Nyilatkozzanak az urak, tudomásul veszik-e.

Egyhangúlag tudomásul vették, és ezzel elismerték, hogy Koltár főhadnagy úr a parancsnokuk. Joga van őket felelősségre vonni, és beszámoltathatja őket. Még meg is szavaztathatja őket. Egy rövid nap alatt a szervezetlen tömegből kialakult az alkotmányos monarchia állama, maguk vették magukra, maguk sem tudták hogyan, de már volt vezetőjük, már volt parlamentjük, sőt, azt hitték, már van általános szavazati joguk is. A tiszti gyűlés után Koltár főhadnagy rendelkezett, hogy négy ember benn marad. Kettő készenlében vigyáz a holmira, kettő pedig arra az esetre, ha netalán valami adományt vagy kiosztást jeleznek. A többi elmehet, de kétóránként váltani kell.

Megtudta, hogy a többi szobában és a szomszédos barakkokban is volt tiszti gyűlés. Néhol még tegnap este. Hát hiszen kétségtelen, valami rendnek kell lenni, rend nélkül felborulna az egész,

és inkább a saját embereink, mint az oroszok. Csak az volt a furcsa, hogy mindenütt így gondolkoztak, és hogy mindenütt szóba jött a cukor, mindenütt tudott a szobaparancsnok vagy az osztágpárancsnok a fürdésről. Mindenütt magára vállalta valaki a gondoskodást.

A cukorhistória igaz volt. Koltár főhadnagy két emberrel elment a cukorért, és ezt már nem külön-külön adták ki, hanem szobánként vagy osztágonként a parancsnoknak. Ez valami kényelmességet is jelentett. Mindenesetre most már elvesztették a közvetlen kapcsolatot a kiosztó helyekkel, és természetesnek találták, hogy Koltár főhadnagy azt mondta, tőle telhetőleg gondjukat fogja viselni, és akinek esetleg nem tetszik, az mehet más csapathoz vagy más társasághoz. Gondolják meg idejében, mert ez a szoba mintacsapat lesz, és itt, reméli, nem fognak a bajtársak rendbontót megtérni. Senki nem mozdult, és Koltár főhadnagy azt mondta, nagyon örül, hogy mindenki igyekszik a rendhez alkalmazkodni, hogy mindenki szívesen és önként vállalja a fegyelem és rend becsületes szándékát.

A fürdés is pontosan bekövetkezett. Koltár főhadnagy valóban atyailag gondoskodott a zászlóaljról. Összeíratta a neveket, s délután már dicsekedtek a más szobabelieknek, hogy egy nagyon derék főhadnagyot fogtak ki parancsnoknak.

Koltár főhadnagy délutánra megint tiszti gyűlést hirdetett. Fürdés után körülállták, és elkezdődött a tiszti gyűlés. Arról volt szó ezúttal, hogy az oroszoktól parancs jött, miszerint kisebb csoportokat kell képezni. Egy hetvenötös csoport a kozstromai kormányzáságba megy, nagyon egészséges vidék a Volga mellékfolyójának, az Unzsának a partján. Bizonyos Makarjev nevű mezővárosba.

Álljanak össze tetszés szerint hetvenöten, és azok Koltár főhadnagy parancsnoksága alatt oda mennek. Nem látták a muszka parancsot, nem tudták, hogy szó volt-e benne Koltár főhadnagy úrról, de Koltár főhadnagy úr kijelentette, hogy az ő csapatába csakis azok iratkozzanak, akiknek becsületes szándékuk van.

Mindnyájuknak becsületes szándékaik voltak, és így mindnyájan odairatkoztak Koltár főhadnagyhoz, de csak harmincan voltak, még szükség volt néhány emberre. Főhadnagyk is csatlakoztak hozzájuk, egy aktív, bizonyos Matolcsy és egy veszprémi középiskolai tanár, bizonyos Kőmíves. Azonkívül közéjük jött a régi ismerősök közül Lányi is, és velük jött Szivacsek is.

Koltár főhadnagy tudomásukra hozta, hogy öt tiszti szolgát vihet magával a csapat. Papp Sándor hadnagy úr az öccsét akarja hozni, aki legénységi, és szeretné, ha együtt maradhatnának. Mindenki nyugodt lehet, a hadnagy úr öccse rendesen ki fogja szolgálni őket. Ha beleegyeznek, akkor fölveszi Papp hadnagy úr öccsét tiszti szolgának.

Mindenki beleegyezett, és Papp hadnagy úr öccse hozzájuk került a megható testvéri ragaszkodás révén.

Meg kell adni, Papp hadnagy úr öccse szerényen viselkedett, de a csapat máris panaszkodott. Azt mondták, hogy csak Papp hadnagy urat szolgálja ki, másokkal nem törődik. Tényleg úgy volt, Papp hadnagy úr öccse folyton a bátyja körül sürgött, és amíg Papp hadnagy úr a földön a pokrócain ülve vacsorázott, az öccse előtte állt, és szolgálai alázattal szorgoskodott körülötte. Egyesek azt mondták, csak azért csinálja így Papp hadnagy úr, hogy mutassa, nincs kivételezés a csoportban, de többen azt mondták, hogy nem kellene az Öccsét annyira legénységnek kezelni.

Papp hadnagy úr éppen befejezett *egy* vajás kenyeret, az öccse már nyújtotta is neki a másikat, de Papp hadnagy úr legyintett, és azt mondta kegyesen: nem kell, megeheted te. De előbb adj egy csésze teát.

A legénységi Papp szolgálatkészzen vágatott a teáért...

Beszállás Makarjev felé, a harmadik vágányon áll a vonat!... – kiáltották reggel a jókedvű fiúk, és szorgosan készülődtek. Most már nem utaztak marhakupéban, mindenkinek jutott ülőhely, és Koltár főhadnagy titokzatos mosollyal kérdezte tőlük:

– Remélem, meg vagytok elégedve?

Nagyon meg voltak elégedve, nem kutatták, mi szerepe van ebben Koltár főhadnagy úrnak. Az biztos, hogy az utóbbi napokban fürödtek, a napi hetvenöt kopeket pontosan megkapták, cukor volt, némi fehérműt kaptak, most pedig a harmadosztályú kupé kiváló kényelemmel kecsegtetett. Írni lehetett haza, és Koltár főhadnagy úr azt mondta, gondoskodik arról, hogy a posta elmenjen.

Ő is írt. Megírta németül, mert csak úgy volt szabad, hogy ich bin in Gefangenschaft geraten⁴, és megírta a címét, Russien Kostromsker gubernia, Stadt Makariew. Dupla vével írta Makarjevet, úgy érezte, hogy így oroszosabb. Koltár főhadnagy megígérte, hogy mikorra megérkeznek, már választ is kapnak, nagyszerű összeköttetés van Finnországon és Hollandián keresztül. Elhelyezkedtek a kupéban, és beszédtek mindenkitől napi egy kopeket, amit majd az örök kapnak, hogy ne bolondozzanak, hagyják őket az állomásokon kiszállni, és általában ne legyenek mindig a sarkukban. Koltár főhadnagy úr garantálta, hogy senki sem fog megszökni. Ez az út felejthetetlen élmény volt. Itt aztán igazán, mint egy színes operettfínáléban, felvonultak a tudat alatt élő orosz regényalakok: hosszú szakállú pópa ringatott a karján kisgyereket, bozontos muszkák izzadtak színes ingekben, és hörbölték a csésze aljából a forró teát, az ivanovói állomáson éppen zene volt, amikor megérkeztek. Katonabanda játszott, egy menetszázad indult a frontra.

Virágos katonák búcsúztak kedves családjuktól, és ahogy otthon, Dobó Katica árnyékában, a kis hazai állomáson, itt is világosan lehetett látni, kik mennek, és kik a lógászok. Pontosan fel lehetett ismerni a hangversenyrendezőt, kereste Jegest, megkereste magamagát, megkereste a három kislányt, akiktől búcsúzott. Ezek nem a régi regényalakok voltak, ezek egy új regényből szakadtak ki ide. Nem tudott oroszul, de szinte mindent tudott, világosan látta, hogy mi történik. Elindult a frontvonat, és mélabúsan szállt vissza egy szelíden lüktető orosz katonaének, valószínűleg most oroszul dalolják, hogy : „Mégsem jön ide a párom...” Az egyik tehervonaton farakomány volt, és egy vörös inges katona ült a deszkákon. Harmonikát fűjt, és egész csapat gyűlt köré a báméskodókból. Jókedvű, kissé talán berúgott legény volt az orosz, kuplékat énekelt, azt kellett énekelnie, mert minden strófa után nagyon kacarásztak meg vihogtak a fehérnépek. Egyes orosz úriemberek csak egy pillanatig hallgatták, és egy kis mosollyal elpárologtak. Jó lett volna tudni, mit énekel a legény! Bámult és beleélte magát, hogy érti, és ő is nevetett, velük nevetett szívből, és hangosan hahotázott a refréneknél, melyek rendkívül szellemesek lehettek. Pontosan akkor nevetett ő is, mikor a többiek, amikor kellett.

Egyszerre azonban Koltár főhadnagy úr állt mellette, és ridegen azt mondta, hogy jöjjön fel a kocsiba.

Mi lehet ez? Miért kell neki visszamenni a kocsiba, mikor olyan kellemesen mókázott az orosz, és mikor beleolvadhatott az ivanovói parasztok szórakozásába?

Koltár főhadnagy úr a kocsiban odahívott néhány bajtársat, és azt mondta, hogy az ilyesmikért vannak a bajok, a kellemetlenségek, és nagyon szomorú, hogy ilyenek történnek. Egy zászlós, aki amellet már nem is gyerekember, képes odaállni a parasztok közé, s velük röhög a sikamlós vicceken.

Nem is tudta, hogy a viccek sikamlóságok voltak. Csak azt érezte, hogy piros inge van az orosz legénynek, csak azt érezte, hogy testvéri közösségben fulladozhat a meleg napon egy csomó izza

dó muzsikkal, parasztlányok fehér foga villant rá, könnyed és üde mosolyukban fürdött, egy kövér földműves megbocsátó ősz haja lengett feléje...

Koltár főhadnagy azt mondta, hogy így nem lehet a rendet fenntartani. Nem lehet ilyen paraszti mulatságokon részt venni, és egy tisztjelöltnek, egy úriembernek lehetne annyi érzéke a jó ízlés elemi követelményei iránt, hogy nem kockáztatja meg ezt a társaságot. És ha esetleg ez a legény forradalmi dalokat énekel? És ha ezért minden résztvevőnek felelnie kell? És ha emiatt bajba kerül a többi ártatlan tiszt bajtárs is? Erre nem számított?

Kőműves főhadnagy úr hozzászólt. Kijelentette, hogy ő a rangidős, és voltaképpen őt illetné a parancsnoklás. De ő már idősebb ember, éppen ezért adta át Koltár főhadnagy úrnak a parancsnoklást, mert tudta, hogy ide energikus kéz kell. Ő már nem merte vállalni a felelősséget, de erre még ő sem számított.

Őszintén kérte őket, hogy ne nehezítsék meg a parancsnokság amúgy is nehéz helyzetét. Az ilyesmi azt vonhatja maga után, hogy rövidebbre kell fogni a gyeplőt, ami mindenestre szomorú volna. Saját érdekükben tartózkodjanak az efféle kilengésektől. És természetesen a közösség érdekében.

Szerette volna mondani... mit is? Hogy kérem, nekem otthon... szintén jó nevelésben részesültem, mint a Simonyi... Ügyvédi diplomám van, tudom a szabályokat... De ettől is eltekintve, harminckét éves vagyok, feleségem van, fiam van, családfenntartó vagyok... Ámbár az utóbbi időben nem is kaptam állást... kérem, otthon... ha most otthon volnék... felelősségteljes pereket bíznanak rám... nem lehet ezt úgy felfújni... mire való... mondják meg, hogy ne menjek, máskor nem megyek...

De Koltár főhadnagy úr úgy látszik kitalálta, hogy mit szeretne mondani, azt felelte arra, amit gondolt, hogy nem lehet az ember folyton résen, mindenkinek kell lennie annyi fegyelemérzetének, reméli, ez jó lecke lesz a jövőre nézve, nem szeretné, ha ismétlődne...

A nap azért vidáman sütött a rétek felett, és igyekezett elfe

lejteti az egész jelenetet, de ettől kezdve olyan kis feszesség uralkodott közte és Koltár között. Úgy látszott, a többiek helyeslik az erélyes fellépést, sőt, az egyik szakaszban még mindig azt fejtegették, milyen borzalmas következményei lehetnek volna az egésznek, ha az orosz katona tényleg forradalmi dalokat énekel.

Kedvetlenül teázott, nem mert a parasztokra nézni. Koltárral szemben a feszélyezettség úgy nyilvánult meg, hogy egészen szabályos katonai érintkezés fejlődött ki köztük. Koltár a másik kupében utazott, így aztán megtörtént, hogy ha az állomásokon napközben találkoztak, többször tisztelgett Koltárnak, aki mindig szabályosan fogadta. Most már nem volt egyéb, mint Koltárnak egy alantas tisztjelöltje, vagy hogy hívják az ilyesmit.

Végre kiszálltak a vonatból egy kis mezővárosban, amely a Volga partján feküdt. Kinyesma, így hívták a városkát. Az volt a napiparancsban, hogy itt szállnak hajóra, és innen mennek Makarjevbe. Először a Volgán fog menni a hajó, azután a Volga mellékfolyóján, az Unzsán haladnak tovább.

A kis poros városkán izgatottan keresztülmenve alig várta, hogy lássa a Volgát. Nagy plakátok hirdették az esti mozielőadást, és észrevette, hogy a plakátok olyanok, mint odahaza az ilyen kis városkában. A helység neve az, ahol az előadás lesz, s amit piros ceruzával írtak a plakátokra. Az egyik utca lejtős volt, ezen mentek lefelé, és egyszerre előttük terpeszkedett a Volga. Nem tudta, mi közössége van ezzel a kisvárossal, mi közössége van a kis boltokkal, a színes ingű szembejövőkkel, de valami fájás úgy zsongott benne, mintha valaha már látta volna valamennyit, mintha már találkozott volna valaha ezekkel a lapos sapkájú emberekkel, nagy hasú kereskedőkkel, egyenruhás csinovnyikokkal, deréksálas kocsisokkal, mintha már látta volna, mintha már ölelte volna az álmofolyót, a széles és sárga színű, olajos vizű Volgát... Mintha hazajött volna erre a tájra, ahonnan elszakadt...

Betámolygott egy üzletbe, és vett egy szalma fonatú kosarat, amelyet errefelé használnak. Egy vendéglőben vajban kisütött naturszeletet evett, és lopva keblére ölelte a vendéglőst, a pincért, a

vendégeket, akik pillanatra meghökkentek idegen egyenruháján, de aztán barátságosan bámulták.

Végre fent ültek a Nyikoláj nevű hajón, és az úszott velük a Volgán, a Volga széles, méltóságos vizén. Harmadosztályon utaztak, de akik fogyasztani akartak, azok felmehettek a másodosztályú vendéglőbe. Orosz hercegnőket szeretett volna látni, fájdalmas szemű nemeskisasszonyokat, de többnyire kupecsek ültek és faltak az asztaloknál. A pópát a gyerekek még a vonatról ismerte, és ismerte sovány feleségét is, aki a holmit kezelte, és mindig a fehérneművel bajmolt.

Az Unzsa sokkal keskenyebb volt a Volgánál. Át kellett szállni egy kis propellerre, ezen már egyszerű földműves emberek voltak fölös számban. A folyó vize nagyon megapadt, és egyszerre megfeneklett a hajó. Mindnyájan kiszálltak, és a kapitány a földműveseknek egy nagy kötelet adott.

Ketten vitték a kötelet a partra, ahol mindenki leheveredett a parti fűbe. Először teáztak, és körötte megint parasztok, parasztleányok, parasztleányok ültek a földön. Teáztak és sóskát kerestek, azt rágták. Fehér kenyeret ettek, s barátságosan, szinte vágyakozva néztek rá, szerettek volna ismerkedni vele. Visszamosolygott, és úgy gondolta, ha meghal, akkor is teáznia kell velük. Leült dacosan közéjük, nem törődött senkivel, cukrot adott nekik, azok meg barátságosan rázták a kezét, és egy lány csészealjban csáját⁵ nyújtott neki...

Végül felkerekedtek a parasztok, a kötelet a hajóhoz kötötték, nekifeszítették a vállaikat, és egyszerre felzendült az orosz mezőn egy szívbemarkoló édességű dallam:

– Ej, uhnyem...

...Ennek az ütemére húzták le a hajót a zátonyról a parasztok, és ő is ott állt köztük, fogta a kötelet, húzta boldogan, kimondhatatlan vidámsággal...

¹ Úgyis hiába harcolnak az oroszok...

² A korabeli hadijelentés népszerű elnevezése.

³ A tőzsdei árak rohamos emelkedése.

⁴ Fogságba estem.

⁵ Teát.